

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ

Болотіна Є.В.
Мішура В.Б.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ

“СОЦІОЛОГІЯ”

(для студентів економічних спеціальностей)

Краматорськ 2004

ЗМІСТ

Вступ	3
Методичні вказівки до самостійної роботи студентів за курсом „Соціологія	10
Практичні зауваження по проведенню занять з використанням кейсів за курсом „Соціологія	26
Методичні вказівки по проведенню соціологічного опитування	34
Методичні вказівки по проведенню соціометричного аналізу в групі	38
Тести для самоконтролю знань студентів	48
Роздавальний матеріал за курсом „Соціологія”	61
Література	96
Предметний покажчик	99

ВСТУП

У сучасному суспільно-політичному житті фігура соціолога вже стало необхідним елементом, без якого суспільство не зможе нормально розвиватися. Суспільство, як і людина, схильне до здорового способу життя, але в стані хвороби, єдиним „доктором”, здатним поставити діагноз, є соціолог.

В Україні, що обрала шлях демократичних реформ із метою побудови правової соціальної держави, соціологія поступово займає міцні позиції в справі вивчення соціальних відносин. Це особливо важливо, якщо пам'ятати, яку грандіозну і масштабну задачу вирішує український народ, що намагається ліквідувати наслідку тоталітаризму і формуючи ринкову економіку.

Засвоєння студентами вищих навчальних закладів основ соціологічної науки, дозволить їм упевнено використовувати в майбутньому не тільки професійні, але і цивільні обов'язки.

На основі запропонованих методичних рекомендацій студенти денної і заочної форми навчання можуть самостійно осягати основи соціологічних знань. Методичний посібник призначен для студентів, що вивчають курс „Соціологія”. Якість засвоєння курсу „Соціологія” істотно залежить від наявності у студентів глибоких знань по дисциплінах „Філософія”, „Економічна теорія” і ін.

Ціль методичних рекомендацій до вивчення курсу „Соціологія” полягає у тім, щоб виробити у студентів правильне розуміння соціальних явищ на підставі економічного світогляду; сформувати соціальне мислення, розуміння соціальних проблем, джерел їхнього виникнення і можливих шляхів їхнього дозволу; допомогти студентам освоїти досягнення, які накопичені соціологічною наукою з метою наступного використання для всебічного удосконалювання життєдіяльності суспільства в цілому й окремих соціальних груп.

1. Тематичний розклад дисципліни

Тема 1. Соціологія як наука.

Ціль, об'єкт і предмет соціології. Структура й основні функції соціології. Фундаментальний і прикладний, теоретичний і емпіричний рівні соціології. Мікро- і макросоціологічний рівні досліджень. Соціологічні дослідження як інструмент пізнання соціальної реальності.

Методологія соціології. Методи соціального пізнання. Принципи вивчення соціальних процесів: об'єктивність, історизм, системний підхід. Соціальні закони: загальні і специфічні.

Місце соціології в системі суспільних і гуманітарних наук. Взаємозв'язок соціології з філософією, історією, політекономією, психологією й іншими суспільними, гуманітарними й економічними науками. Соціальна філософія. Соціальна психологія.

Спеціальні соціологічні теорії: соціологія праці і управління, економічна соціологія, соціологія політики, соціологія родини, соціологія особистості, соціальна екологія. Категоріальний апарат соціології. Поняття «соціальні зв'язки», «соціальні спільності», «соціальні явища», «соціальні процеси». Співвідношення понять «соціальне» і «суспільне». Соціальні відносини.

Тема 2. Історія виникнення і розвитку соціології.

Передумови виникнення соціології. Етапи розвитку соціології.

Розвиток соціальних знань у Древньому світі. Міфологія як спосіб відображення соціальної реальності. Джерела пізнання соціальних явищ у творчості Демокріта, Платона, Аристотеля. Емпіричні дослідження в Древньому Римі.

Соціальні знання епохи Середньовіччя і Відродження, Соціальні утопії Томаса Мору і Томмазо Кампанелла. Навчання Н. Макиавеллі. Теорія природного права і суспільного договору Г. Гроція, Т. Гоббса, Б. Спінози. Класичний період становлення соціології. О. Конт як засновник соціології. Позитивізм, соціальна статика і соціальна динаміка О. Конта. Натуралізм у соціологічній думці XIX -

початку ХХ століття: географічна школа Л. Мечникова, С. Соловйова, В. Ключевського. Школи: органіцизм, соціальний дарвінізм, расово-антропологічна школа: Г. Спенсер, П.Ф. Лилиенфельд, А.И.Стронин, А. Шеффле, Л. Гумплович. Соціальна теорія марксизму.

Психологічні школи в соціології. Концепція «психології юрби» Г. Лебона. Теорія малих груп і «дзеркального Я» Ч. Кулі. Теорія інстинктів соціального поведження У. Мак-Дугалла.

Формальна соціологія кінця ХІХ - початку ХХ століття: Ф.Теніс, Г.Зиммель. Розуміюча соціологія М. Вебера. Типологія суспільних форм Э.Дюркгейма.

Основні напрямки сучасної західної соціології.

Формування соціологічної думки в Україні. Вплив західної соціології на розвиток наукової думки в Україні. Теорія плюралізму М. Ковалевського; соціально-історичні погляди М. Костомарова; М.П. Драгоманов про еволюцію і революцію. Використання соціологічного методу Э. Дюркгейма українським ученим М. Грушевським. Сучасна українська соціологія.

Тема 3. Суспільство як соціальна система.

Соціальна структура суспільства.

Соціологічні уявлення про суспільство. Системний підхід до вивчення суспільства. Суспільство з позицій соціального детермінізму (К. Маркс) і функціоналізму (Г. Спенсер). Концепція суспільства в індивідуалізмі.

Виникнення суспільства. Типи суспільств. Концепція еволюційного і революційного розвитку суспільства. Концепція культурно-історичних типів Н.Я. Данилевського, П.А. Сорокіна. Соціальні спільності, їх різновиди.

Поняття соціальної структури суспільства. Марксистське навчання про класи як основні елементи соціальної структури суспільства. Сутність поняття «страта», «соціальна стратифікація». Теорія соціальної мобільності П.А.Сорокіна. Типи і причини соціальної мобільності. Характерні риси стратифікації сучасного суспільства.

Тема 4. Особистість в системі суспільних відносин.

Особистість. Основні поняття. Структура особистості і її компоненти (К.К.Платон, З.Фрейд, П.Сорокін). Життєва позиція. Диспозиція особистості. Основні фактори розвитку особистості.

Соціалізація особистості. Сутність поняття, агенти соціалізації. Фактори успішної соціалізації.

Соціальні ролі й особистість. Рольові концепції особистості (Ч.Кулі, Дж.Мид, А.Халлер). Соціальний статус. Соціальна роль. Соціальна поведінка. Активність. Діяльність. Вчинки (Т.Парсонс). Потреби, мотиви і їхня характеристика. Концепція класичного біхевіоризму У.Скинера. Сучасні теорії поведінки особистості (Т.Адорно, К.Корні). Девіантна поведінка.

Соціальні й особистісні цінності. Самооцінка. Самоповага. Особистісне ядро людини. Захисний механізм особистості.

Тема 5. Конфлікт як соціальне явище.

Сутність конфлікту і його генезис (Р.Осборн, К.Боулдинг, И.Ладанів і ін.). Основні поняття конфліктології: конфліктна ситуація, опоненти, об'єкт і мотив конфлікту, інцидент.

Типологія конфліктів: ділові й емоційні, цілеспрямовані і нецілеспрямовані;

K^{++} , K^{+} , K^{-} , соціальні, внутріособистісні.

Діагностика конфліктів. Фази розвитку конфлікту по Х.Броделю. Зміст стадій конфлікту. Потенційна опозиція. Причини (комунікації, структури, особисті підставні) конфлікту і їхня оцінка. Пізнання і персоналізація. Сприйняття і відчуття конфлікту. Відкритий конфлікт. Гострота і тривалість конфлікту. Стратегії поведінки в конфлікті. Їхня характеристика, результати. Сітка Томача-Килмена. Результат. Методи вирішення конфліктів. Наслідки. Етапи вирішення конфліктів. Рекомендації медіаторів по керуванню конфліктами.

Тема 6. Економічна соціологія. Соціологія праці і управління.

Економічна соціологія, соціологія праці і соціологія управління як спеціальні соціологічні теорії. Предмет як специфічна сфера досліджень кожної з трьох наук. Методи, задачі і функції економічної соціології, соціології праці і управління.

Економіка як соціальний інститут. Історія розвитку економічної соціології. Соціальний механізм функціонування і розвитку економіки. Структура економіки як соціального інституту: економічна свідомість, економічна поведінка, економічні відносини та ін. Напрямки соціологічного дослідження економічної свідомості і поведінки різних соціальних груп.

Праця як соціальний процес. Специфіка соціологічного підходу до дослідження трудових відносин. Структура соціології праці: соціальні закономірності взаємодії людей із засобами і предметами праці; комплекс відносин людини і колективу до праці; соціальна організація підприємства. Ефективне трудове поведіння. Стимулювання і мотивація ефективної праці. Задоволеність працею.

Управління як соціальна технологія. Концепції управлінського впливу: теорії Х, У, Z. Влада і лідерство. Ефективність керівництва. Управлінське спілкування.

Тема 7. Методологія і методика емпіричного соціологічного дослідження.

Етапи соціологічного дослідження. Постановка проблеми. Характеристики проблеми: сутність, організаційне чи фізичне перебування, відкритість проблеми, зацікавлені особи, абсолютна і відносна величина, тимчасові рамки, тенденції. Програма дослідження, її структура. Мета і задачі дослідження. Визначення предмета й об'єкта дослідження. Інтерпретація й операціоналізація понять. Висування і перевірка гіпотез. Робочий план дослідження і підготовка виконавців.

Вибірковий метод у соціологічному дослідженні. Види вибірки. Обґрунтування вибірки. Репрезентативність. Способи побудови вибірки.

Методи збору соціологічної інформації. Аналіз документів. Класифікація документів. Методи аналізу документів. Проблеми якості документальної інформації. Спостереження: види, програма, підготовка спостерігача. Опитування.

Критерії якості даних опитування. Анкетування й інтерв'ю як різновиду опитування. Соціометричне дослідження: ціль, методика, обробка й інтерпретація даних. Експеримент.

Аналіз даних і узагальнення результатів соціологічного дослідження. Шкалювання як спосіб виміру соціологічних характеристик. Оформлення звіту про дослідження.

Тема 8. Соціологія культури.

Культура і суспільство. Риси культури. Артефакти. Матеріальна і духовна культура.

Базисні елементи культури: цінності, нормативна система культури. Функції культури в суспільстві. Звичаї. Моральні норми. Інституціональні норми. Закони. Традиції.

Культурні елементи і комплекси. Субкультура і контркультура. Народна й елітна культура. Масова культура. Форми прояву культури в житті людини. Етноцентризм. Культурний релятивізм.

Походження культури. Здатність до навчання. Мова і символічні комунікації. Розвиток культури. Теорія еволюційного розвитку культури. Поширення культури.

2 . ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Соціологія як наука.

1. Сутність соціології як суспільної науки. Ціль науки.
2. Об'єкт і предмет соціології. Труднощі, зв'язані з визначенням предмета науки.
3. Категоріальний апарат соціології.
4. Рівні соціологічного знання.
5. Класифікація методів соціального пізнання.
6. Зв'язок соціології з іншими (суспільними, гуманітарними, економічними) науками.
7. Функції соціології.
8. Спеціальні соціологічні теорії.

Література

1. Вебер М. Основные социологические понятия // М.Вебер. Избр. произведения. - М.: Политиздат 1990. - С.601-628.
2. Дюркгейм Э. Метод социологии // Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии. - М.: Мысль, 1991. - С. 391-566.
3. Краткий словарь по социологии / Под общ. ред. Д.М.Гвишиани, Н.И.Лапина. – М.: Политиздат, 1989. - 479с.
4. Маркович Д.Ж. Общая социология: Учебник: пер. с сербського. - М.: Гуманист. Изд. Центр ВЛАДОС, 1998 - 432 с.
5. Руткевич М.Н. О предмете социологической науки: три методологических вопроса// Социологические исследования. - 1991. - №7. - С.25-37.
6. Сорокин П.А. Человек, цивилизация, общество. - М.: Политиздат, 1992. - 544с.
7. Социология / Под ред. Г.В. Осипов, Ю.П. Коваленко, Н.И. Щипанов, Р.Г.Яновский. - М.: Мысль, 1990.- 447с.
8. Социология: Наука об обществе. Учебное пособие / Под общ. ред. проф. В.П.Андрущенко, проф. Н.И Горлача. - Харьков: Институт востоковедения и международных отношений. Харьковский коллегіум. Кафедра истории, философии и политических наук, 1996. - 688с.
9. Ядов В.А. Размышления о предмете социологии// Социологические исследования. - М., 1990. - №2. - С.3-17.

Тема 2. Історія виникнення і розвитку соціології

1. Основні віхи становлення соціологічних навчань у Древньому світі. Передісторія соціології.
2. Історичні передумови виникнення соціології.
3. Сутність поглядів Н. Макіавелі на людину, владу, державу. Макіавеллізм.
4. Розвиток соціологічної думки в середні століття й епоху Відродження.
5. Соціологія О. Конта.
6. Натуралізм у соціологічній думці XIX-XX ст.
7. Соціальна теорія К. Маркса.
8. Психологічні школи в соціології: Ч. Кулі, Г. Лебон, З. Фрейд.

9. Формальна школа соціології: Э. Дюркгейм, М. Вебер, Ф. Теніс, Г. Зиммель.
10. Історія розвитку соціології в Україні.
11. Сучасні школи соціології.

Література

1. Захарченко М.В., Погорілий О.І. Історія соціології від античності до початку ХХ ст. - К.: Либідь, 1993. - 335с.
2. Макиавелли Никколо. Государь: Пер. с итал. - Харьков: Фолио, 1998. - 656 с.
3. Баранов Г С. Модели и метафоры в социологии Карла Маркса // Социологические исследования. - 1992. - №6. - С. 128-143.
4. Вебер М. Объективность социально-научного и социально-политического познания // Избранные произведения. - М.: Прогресс, 1990. - 804 с.
5. Кампанелла Г. Город Солнца. - М.:АН СССР, 1954. - 227 с.
6. Мор Г. Утопия. - М.: Наука, 1978. - 415с.
7. Психологическая социология // История буржуазной социологии первой половины ХХ в. - М.: Наука, 1979.-306с.
8. Современная западная социология. Словарь. - М.: Политиздат, 1990. - 432 с.
9. Американская социология: перспективы, проблемы, методы. - М.: Прогресс, 1972. - 392с.
10. Социология: Наука об обществе. Учебное пособие / Под обш. ред. проф. В.П. Андрущенко, проф. Н.И. Горлача. – Харьков: Институт востоковедения и международных отношений. Харьковский коллегіум. Кафедра истории, философии и политических наук, 1996. - 688с.

Тема 3. Суспільство як соціальна система

1. Виникнення суспільства.
2. Теоретичні основи соціального детермінізму К.Маркса і функціоналізму Г.Спенсера.

3. Концепції виникнення і розвитку суспільства (культурно-історичні типи Н.Я.Данилевського і П.А.Сорокіна)
4. Природа і значення нерівності як основи соціальної структури суспільства.
5. Компоненти нерівності по М.Веберові: багатство, престиж і влада.
6. Соціальна структура суспільства: сутність поняття, природа виникнення; причини утворення соціальних общностей, шарів і груп.
7. Механізм відтворення соціальної структури суспільства.
8. Марксистське навчання про класову структуру суспільства.
9. Теорії соціальної стратифікації.
10. Соціальна мобільність П.А. Сорокіна.
11. Характерні риси стратифікації сучасного українського суспільства.

Література

1. Барбер Б. Структура социальной стратификации и тенденции социальной мобильности // Американская социология. Перспективы. Проблемы. Методы. - М.: Прогресс, 1972. -С.235-248.
2. Гидденс Э. Стратификация и классовая структура // Социологические исследования. -1992.- №11.-С.107-121.
3. Радугин А.А., Радугин К.А. Социология: курс лекций. - М.: Изд-во Центр, 1996. - 208с.
4. Рывкина П.В. Социальная структура общества как регулятор развития экономики // Экономическая социология й перестройка. Общ. ред. Т.И.Заславской и Р.В.Рывкиной. - М., 1989.-С.60-89.
5. Смелзер Н. Социология. - М.: Феникс, 1994. -688 с.
6. Сорокин П.А. Социальная стратификация и мобильность // Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество. - М: Политиздат, 1992. -С. 295-424.
7. Социология: Наука об обществе. Учебное пособие / Под общ. ред. проф. В.П.Андрущенко, проф. Н.И.Горлача. - Харьков: Институт востоковедения и международных отношений. Харьковский коллегіум. Кафедра истории, философии и политических наук, 1996. -688с.
8. Соціологія: посібник для студентів / За ред. Городяненка В.Г. - Київ: вид. центр "Академія" , 1999. - 384 с. (Гаудеамус)

Тема 4. Особистість у системі суспільних відносин.

1. Сучасні наукові концепції формування людської особистості. Їхній основний зміст і розходження.
2. Фактори, що впливають на формування особистості людини.
3. "Географічний підхід" до вивчення особистісних рис людини.
4. Вплив культури на розвиток особистості. Модальна особистість.
5. Процес соціалізації особистості, його стадії.
6. Поведінкові типи особистості,
7. Рольова концепція особистості.
8. Характеристика особистісного ядра людини.

Література

1. Андреева Г.М. Социальная психология. - М.; Аспект Пресс, 1998 - 376 с.
2. Годфруа Ж. Что такое психология. Т.І. - М., 1992.-314с.
3. Здравомыслов А.Г. Потребности, интересы, ценности. - М.: Мысль, 1986. - 156 с.
4. Кон И.С. Социология личности. - М: Политиздат, 1967. - 383 с.
5. Кравченко А.И. Социология. - М.: Логос, 1999. - 212 с.
6. Леонтьев А.Н. Деятельность, сознание, личность. - М.: Политиздат, 1977. - 304 с.
7. Психология личности. Тексты лекций. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. - 287 с.
8. Фрейд. З. "Я" й "Оно": Труды разных лет. – Тбилиси: Мцхета, 1991. - 170 с.

Тема 5. Конфлікт як соціальне явище

1. Конфлікт: сутність поняття, типи, функції.
2. Стадії розвитку конфлікту.
3. Класифікація причин соціальних і трудових конфліктів.
4. Суб'єкти конфлікту. Поводження конфліктуючих сторін,
5. Моделі дозволу конфлікту. Методи дозволу конфлікту з позиції керівника.
6. Соціальні, економічні і психологічні наслідки конфлікту.

Література

1. Гурков И.Б. Проблемы теории конфликта в современной научной литературе: Аналитический обзор// Известия АН СССР. Серия «Экономика» - М.: 1991. - №1. - С.131-144.
2. Дементьев И.И. Жить без конфликтов // Соцтруд, 1991. - №11. - С.98-105.

3. Ермолаева Е.П. Конфликт в деловом отношении // Управление персоналом. - 1996. - №11(5). - С.18-23.
4. Запрудский Ю.Г. Внутри конфликта // Социологические исследования. - 1993. - №7. - С.51-57.
5. Калашников Д.В. Переговорный метод управления конфликтами // Социс, - 1998. - №5. - С.105
6. Кравченко А. И. Социология: учебник для студентов. - М.: Логос, 1999. - 368 с.
7. Краткий словарь по социологии / Под общ. ред. Д.М.Гвишиани, Н.И.Лапина. - М.: Политиздат, 1989. - 479с.
8. Лефевр В. Конфликтующие структуры. - М.: Советское радио, 1973. -159 с.
9. Макаров С.Ф. Разрешение конфликта // ЭКО. - 1989. - №7. – С.12-23.
10. Мастенбрук У. Управление конфликтными ситуациями и развитие организации. -М.: ИНФРА- М, 1996. - 256 с.
11. Скотт Дж. Конфликты. Пути их преодоления,- К.: Внешторгиздат, 1991. - С.21-52, 95-114, 166-181.
12. Фишер Р., Юри У. Путь к согласию или переговоры без поражений. - М.: Наука, 1992 -155с.

Тема 6. Економічна соціологія. Соціологія праці і управління

1. Предмет, мета, задачі, функції й основні напрямки економічної соціології.
2. Предмет, мета, задачі, функції і структура соціології праці.
3. Предмет, мета, задачі, функції і напрямки соціології управління.
4. Історія розвитку соціолого-економічних досліджень.
5. Економіка як соціальний інститут.
6. Економічна свідомість, економічне поведіння, економічні відносини.
7. Праця як соціальний процес. Стимулювання і мотивація ефективного трудового поведіння. Задоволеність працею.
8. Концепції управлінського впливу. Стили керівництва.
9. Соціальні фактори ефективного управління. Управлінське спілкування.

Література

1. Верховин В.Й. Затратно-компенсационные модели трудового поведения // Социологические исследования. - 1993. - №2. - С. 108-117.

2. Верховин В.И. Феномен предпринимательского поведения // Социологические исследования. - 1995. - № 8. - С.62-68.
3. Веселов Ю.В. Экономическая социология: история идей.- СПб., 1995. – 272 с.
4. Дворецкая Г.В., Махнарылов В.П. Социология труда. - К.: Вища школа, 1990.- 352 с.
5. Дикарева А.А., Мирская М.И. Социология труда: - М., Высшая школа, 1989. - 304 с.
6. Дорин А.В. Экономическая социология: Учеб.пособие. - Минск: ИП «Экоперспектива», 1997. - 254с.
7. Заславская Т.И., Рывкина Р.В. Социология экономической жизни: Очерки теории. - Новосибирск: Наука, 1991. - 446 с.
8. Кравченко А.И. Прикладная социология и менеджмент. - М.: МГУ, 1995. - 208 с.
9. Кравченко А.И. Социология Макса Вебера: труд и экономика. - М.: «На Воробьевых», 1997 -208с.
10. Краткий словарь по социологии / Под общ. ред. Д.М. Гвишиани, Н.И.Лапина. - М.: Политиздат, 1989. - 479 с.
11. Смелзер Н. Социология экономической жизни // Американская социология. Перспективы. Проблемы. Методы. Под ред. Г.В. Осипова. - М.: Прогресс, 1972. - С. 188-203.
12. Удальцова М.В. Социология управления - М.: Инфра-М; Новосибирск: НГАЗИУ, 1999. -144 с.

Тема 7. Методологія і методика емпіричного соціологічного дослідження

1. Характеристика етапів конкретного соціологічного дослідження.
2. Призначення і структура програми соціологічного дослідження.
3. Підготовчий етап соціологічного дослідження: ціль, задачі, предмет і об'єкт дослідження.
4. Постановка проблеми. Характеристики проблеми.
5. Вибірка: призначення, види, обґрунтування, способи побудови. Репрезентативність.
6. Аналіз документів: види, призначення, достоїнства, недоліки.
7. Спостереження: види, сфера застосування, достоїнства, недоліки.

8. Опитування: види, сфера і ціль застосування. Особливості методики. Соціометричне опитування.
9. Зміст заключного етапу соціологічного дослідження.

Література

1. Радугин А.А., Радугин К.А. Социология: курс лекций. - М.: Издательство «Центр», 1996. -208с.
2. Дикарева А.А., Мирская М.И. Социология труда. - М.: Высшая школа, 1989. - С. 59-89.
3. Рабочая книга социолога. - М.: Наука, 1983. - 476 с.
4. Ядов В.А. Социологическое исследование: методология, программа, методы. - М.: Наука, 1987. - 248 с.
5. Смелзер Н. Социология. - М.: Феникс, 1984. -С. 638-649.
6. Краткий словарь по социологии / Под общ. ред. Д.М. Гвишиани, Н.И.Лапина.- М.: Политиздат, 1989. - 479 с.

Тема 8. Соціологія культури

1. Загальне поняття культури як сукупності досягнень суспільства і її рис.
2. Співвідношення категорій суспільства, система діяльності, культура.
3. Структура культури. Її базисні елементи.
4. Форми і різновиди культури.
5. Функції культури.
6. Значення мови для людської культури.
7. Основні положення еволюціоністської теорії розвитку культури.

Література

1. Годфруа Ж. Что такое психология. - М., 1992. - 314 с.
2. Давыдов Ю.К. Социология конткультуры. - М.: Наука, 1980. - 196 с.
3. Краткий словарь по социологии / Под общ. ред. Д.М. Гвишиани, Н.И. Лапина. - М.: Политиздат, 1989.- 479с.
4. Левада Ю. Статьи по социологии. - М.: Наука, 1993. -186 с.
5. Моль А. Социодинамика культуры. - М.: Прогресс, 1993. - 204 с.
6. Смелзер Н. Социология. - М.: Феникс, 1994. -688с.
7. Социология культуры / Под ред. Д.М.Гвишиани. - М.: Ин-т социологии, 1989.- 259 с.

3. ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Форми організації самостійної роботи студентів і індивідуальної роботи зі студентами (для студентів денної форми навчання)

№	Форми СРС і ІРС		Форми контролю	
	Поза аудиторна робота	Індивідуальна робота з викладачем	Аудиторний контроль викладача	Самоконтроль студентів
1.	Підготовка до семінару	Консультації: <ul style="list-style-type: none"> • Індивідуальні • Групові (розгляд типових питань) 	Програмований контроль (тести) усне опитування, обговорення	Тестування
2.	Самостійне вивчення окремих тем	Консультації	Колоквіум Експрес - опитування	Тестування
3	Підготовка реферату	Узгодження плану і списку літературних джерел Рецензування	Захист (виступ)	
4.	Робота з літературою за курсом	Співбесіда	Вибірковий	Оформлення тез (висновків)
5.	Проведення соціометричного дослідження	Консультації, обговорення методики	Захист на семінарі. Обговорення й інтерпретація результатів	Оформлення аналітичного звіту (резюме)
6.	Робота із ситуаційними вправами (кейсами)	Консультації	Презентація	Обґрунтування обраного варіанта рішення

7.	Проведення опитування на задану тему (анкетування, інтерв'ю)	Узгодження програми дослідження. Твердження анкети (програми інтерв'ю)	Обговорення результатів	Оформлення аналітичного звіту (резюме)
----	--	---	-------------------------	--

3.1 МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПІДГОТОВКИ РЕФЕРАТІВ З СОЦІОЛОГІЇ

Одним з видів самостійної роботи студентів є підготовка реферату.

Реферат покликаний показати знання студентів основних категорій сучасної соціології, найбільших соціологічних шкіл, відповідних публікацій.

При оцінці реферату особливе значення придається самостійності мислення, новим прикладам, проробленню книг і публікацій, що не входять у рекомендований список літератури.

При роботі з першоджерелами варто уникати прямого конспектування тексту, а зосередити увагу на коментуванні, тобто на викладі власних поглядів по розглянутому матеріалі. Однак цитування також може використовуватися для аргументації чи формулювання думки автора.

Реферат повинний мати чітку структуру.

Початок реферату - зміст, що складається з розділів і підрозділів, які відповідають заголовкам і підзаголовкам у тексті.

За змістом слідує введення: постановка мети, задач, визначення границь дослідження теми.

Основна частина поетапно розкриває тему реферату.

Наприкінці оформляються висновки, показуються напрямки подальшого розвитку теми.

Завершується реферат списком використаних джерел (оформленим у встановленому порядку).

У ході роботи над рефератом передбачається консультування викладача: обговорення напрямку наукового пошуку, узгодження змісту і ін. Реферат, прорецензований викладачем, виноситься на захист і обговорення в аудиторії.

Обсяг реферату - 10-12 сторінок.

Тема реферату вибирається (за бажанням) із пропонованої тематики. За узгодженням з викладачем можливе самостійне формулювання теми.

Теми рефератів з Соціології

1. Розвиток соціальних знань у Стародавньому світі.
2. Міфологія як засіб відбитка соціальної реальності.
3. Соціальні знання епохи Середньовіччя і Відродження.

4. Сутність поглядів Н.Макиавеллі на людину, влада, держава. Макиавеллізм.
5. Поняття суспільства Суспільство і природа. Взаємодія основних сфер громадського життя.
6. Стратифікація і класова структура суспільства: сутнісне зрівняння.
7. Демократія і тоталітаризм: суспільний розвиток.
8. Теорії соціальної мобільності і тенденції її розвитку в сучасному суспільстві (на прикладі України).
9. Ознаки маргінального суспільства.
10. Суспільна думка: механізми масового впливу та психотехнології.
11. Жінка в суспільстві.
12. Соціальні проблеми розвитку сучасного українського суспільства.
13. Студентство і його соціальна роль у житті суспільства.
14. Характерні риси стратифікації сучасного українського суспільства.
15. Релігійна секта як соціальна організація.
16. Сім'я як соціальний інститут. Проблеми усталеності шлюбу.
17. Соціальні аспекти розвитку сучасної релігії.
18. Функції утворення як соціального інституту.
19. Наука і якісне відновлення суспільства.
20. Універсально-історичні закони ієрархії. Управлінська еліта і закрита група.
21. Функції внутрішніх правил організації.
22. С.Н.Паркінсон про патологію організацій.
23. Бюрократія як засіб організації спільної діяльності.
24. Основні теорії прогресу.
25. Особистість як продукт суспільно-історичного розвитку.
26. Особистість: проблеми соціалізації.
27. Процес і стадії формування особистості.
28. Соціальне пізнання особистості.
29. Етнічна самосвідомість і ідентичність.
30. Соціально-психологічний портрет підприємця.
31. Девіантна поведінка молоді.
32. Девіантна поведінка: сутність, види, механізм виникнення.
33. Природа соціального конфлікту.

34. Соціальний аспект трудових конфліктів (на прикладі шахтарських страйків).
35. Соціальні проблеми відносин між поколіннями.
36. Теорія еліт (Г. Моска, В. Парето).
37. Сучасні тенденції розвитку економічних систем
38. Праця в розвитку людини і суспільства: індустріальне та постіндустріальне суспільство.
39. Соціальне життя з тчк. з. циклических теорій.
40. Методи збору первісної соціологічної інформації.
41. Концепція відкритого та закритого суспільства (А. Бергсон, К. Попер).
42. Соціальна дискримінація жінок, як предмет соціологічного аналізу.
43. Соціокультурна концепція Ф.Ніцше.
44. Культура і побут населення України.
45. Відмітні риси слав'янського менталітету: українського та російського.

3.2. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ПО РОБОТІ ІЗ СИТУАЦІЙНИМИ ВПРАВАМИ ("CASE STUDY")

Повна свобода дій і міркувань студента досягається при розгляді "практичних ситуацій". Практична ситуація - кейс (англ. *case* - випадок) - це опис реального чи вигаданого випадку прийнятих рішень, їхніх передумов і наслідків. Класичне визначення поняття "кейс": "кейс являє собою опис ділової ситуації, що реально чи вставала стоїть перед відповідальними менеджерами, опис, що включає супутні даної ситуації факти, думки, судження, на які звичайно на практиці і спирається рішення менеджерів". Ендрю Тоул додає до цього: "... кейс - каталізатор, що прискорює процес навчання шляхом привнесення в нього практичного досвіду". Використання практичних ситуацій у навчальних цілях, починаючи з появи першого збірника кейсів у 1921 році в гарвардській школі бізнесу, традиційно відбувається при вивченні, наприклад, юридичних і медичних ситуацій. Слухач, познайомивши з умовами ситуації, повинний був висловити свої судження і сформулювати рішення, звіряючи їх з реальним результатом. У 60-70-ті роки викладач Гарвардської школи бізнесу почав широко застосовувати практичні ситуації при вивченні економіко-управлінських дисциплін. В даний час за рубежом мається величезна кількість

навчальних практичних ситуацій, підготовлених різними викладачами в багатьох вузах. З'явилася і велика розмаїтість типів представлення навчальних практичних ситуацій. Це складні і прості, спеціалізовані і комплексні, друковані і телевізійні ситуації.

Саме коротке обґрунтування застосування кейсів у соціології можна сформулювати в такий спосіб: "мудрість неможливо втлумачити". Сьогодні не існує якогось єдиного й універсального методу і прийому навчання, навчившись яким, можна стати висококласним фахівцем. Життєві ситуації, особливо соціальні, настільки унікальні і так швидко розвиваються і видозмінюються, тому навчання соціології повинне мати справу насамперед з моделями таких динамічних ситуацій. Кейс-метод орієнтований в більшому ступені на розвиток аналітичних здібностей й уміння приймати вірні рішення, ніж на розширення круга теоретичних знань і предметів. Це метод інтенсивного навчання, на відміну від екстенсивних традиційних лекцій, семінарів і практичних занять. Зовсім, однак, не означає, що останні повинні бути відкинуті і замінені кейс-методом - інструмент інтенсифікації засвоєння матеріалу демонстрації того як теорія застосовується на практиці.

Якщо більш докладно визначити призначення кейс-метода, тоді можливо виділити такі **основні цілі**:

- розвиток навичок аналізу і критичного мислення;
 - зв'язування теорії і практики;
- представлення прикладів прийнятих управлінських рішень;
- представлення різних точок зору;
- формування навичок оцінки альтернативних варіантів в умовах невизначеності

Крім цілей, при застосуванні кейс-метода досягаються побічні позитивні ефекти, наприклад;

- студенти одержують навички усної комунікації й аргументування своєї позиції;
- дійдуть висновку, що в більшості реальних ситуацій не буває одного вірного рішення і що бажання прочитати ще одну книгу, вивчити ще один метод і після цього вирішити всі проблеми не більш ніж ілюзія;
- у ході дискусій студенти виробляють впевненість в собі й в своїх силах, переконаність у тому, що в реальній бізнес-ситуації вони зможуть справитися з будь-якою проблемою;

- формуються стійкі навички раціональної поведінки в умовах неповної інформації, що є характерним для більшості практичних ситуацій;
- формуються навички раціональної поведінки при дозволі комплексних проблем;
- знайомлячи з описом кейса в ході аналізу інформації, слухачі одержують представлення про те, яка вихідна інформація може їм знадобитися при рішенні аналогічних практичних задач.

Відмінність практичних ситуацій і ділових ігор від традиційних форм навчання полягає в тому, що грають студенти, грають у практичну ситуацію, у прискореному режимі її розвитку. Студенти включаються в аналіз, обговорення, вироблення рішень. У результаті вони самі знаходять потрібні практичні дії в змодельованій ситуації. Практичні ситуації стають "школою ділового життя", де здобуваються знання на рівні управлінських алгоритмів. Дуже важливо відзначити, що при ділових іграх нові знання не передаються від викладача до студентів, а виробляються самими учасниками заняття. Цей аспект у край необхідно довести до свідомості студентів, що особливо звикли тільки до традиційних форм занять.

Від уміння і навичок керівника занять залежить їхня ефективність. Викладач допомагає працювати студентам, але не робить роботу замість них. Будь-яке навчальне заняття - це технологія і її варто розробити. Професійний викладач перед заняттям у формі ділової гри чи вивчення практичної ситуації обов'язково підготує план заняття, складе необхідний роздавальний матеріал, складе ключові питання, спланує поділ роботи з груп учнів, проаналізує можливі невдачі в навчальній діяльності слухачів і способи їхнього дозволу, підготує заключні висновки, індивідуальні чи групові додаткові завдання для аналітичної роботи учнів після заняття.

Студенти свідомо виконують навчальну роботу в тому випадку якщо чітко розуміють мети заняття, практичні навички й уміння, який необхідно опанувати, склад знань, на який орієнтоване заняття. *Ділова гра* - це багатофункціональний метод навмисного розвитку знань і навичок людини або групи людей, спрямована на конкретну область знань, практичних навичок чи психологічних якостей.

Особливості опису "практичної ситуації"

У принципі будь-яка практична управлінська ситуація може залучатися як навчальний результат у значній мірі залежить від способу опису ситуації, саме спосіб опису покликаний "розбудити" мозок студента і підштовхнути його до логічного аналізу. Усю сукупність рекомендацій зі складання навчальної практичної ситуації можна розділити на кілька груп.

По-перше, це наявність "людського" елемента. Ситуація повинна бути цікавою за сюжетом, близькою до реальності або створювати повне відчуття реальності подій, що досягається різними прийомами (наприклад, використання реальних назв міст, підприємств і продукту, прізвищ учасників, дат подій).

По-друге, бажаною є свідомо драматизація ситуації.

По-третє, стиль повинний забезпечити оперативне знайомство з матеріалом. Обсяг матеріалу не повинний перевищувати двадцять сторінок машинного тексту. Структура матеріалу викладається як послідовність невеликих розділів розміром 0,3 - 1 сторінка машинописного тексту з чітко орієнтованим заголовком. Діаграма, графіки, таблиці - це додатковий матеріал для практичної ситуації, і він приводиться в додатках.

По-четверте, кількість описуваних подій і фактів повинна бути "обмежено-достатня". З одного боку, необхідно "затуманити" ситуацію, "розмазати" дані по всьому матеріалі, але з іншого боку, не повинно бути абсолютно зайвих даних і повинна зберігатися загальна (єдина) його орієнтація. Не слід підганяти дані під чіткі теоретичні залежності (життя звичайно не укладається у тверді рамки теорії), необхідно обновляти цифровий матеріал (наприклад, облік динаміки цін масштабів, асортименту).

Орієнтація на логічний аналіз досягається чергуванням у викладі дій управлінського персоналу і наслідків, виключенням з матеріалу оцінок, логічних виводів і висновків. Матеріал дає констатацію подій (як фотографія), а висновки й аналіз покладаються на читача (слухача). Фактичний виклад як би обривається, надаючи читачу (слухачу) можливість самостійно зробити висновок.

З позиції аналітичних труднощів виділяють три групи "практичних ситуацій".

1. Маються описи проблем і рішень.
2. Маються описи проблем і необхідно висловити варіанти з рішення.
3. Мається опис ситуації, необхідно виділити проблеми і їхнє можливе рішення.

Сценарій заняття

Навчальне заняття з використанням практичних ситуацій відбувається по спеціальному сценарію.

1. Первісне знайомство з матеріалом бажано здійснити завчасно. Кожен слухач одержує опис кейса і самостійно вивчає матеріал. Для первісного знайомства й індивідуального аналізу звичайно потрібно від 20 до 120 хвилин у залежності від обсягу матеріалу.

2. Попереднє обговорення кейса в аудиторії проводиться для того, щоб викладач переконався в гарному засвоєнні матеріалу і правильному розумінні поставлених у кейсі проблем усіма слухачами. Викладач відповідає на питання, тільки після роз'яснення подій чи фактів, а не для пояснення чи причин або варіантів управлінських рішень.

3. Аналіз практичної ситуації в підгрупі - етап самостійної роботи слухачів. Рекомендована кількість людей в підгрупі - 3-6. Обговорення кейса в підгрупах дозволяє кожному студенту взяти участь в осуді, висловити свою точку зору й одержати представлення про думки інших учасників. По-друге, у слухачів виробляються навички командної роботи, вміння вислухувати і враховувати чужі думки. По-третє, обговорення в малій групі змушує кожного бути цілком підготовленим до роботи, тому що в малій групі неможливо сховати некомпетентність. Головна задача підгрупи на цьому - підготуватися до формулювання своїх висновків і висновків перед групою. Підгрупа, вивчаючи практичну ситуацію, може підготувати:

- перелік ключових подій у часі;
- таблицю задач і прийнятих рішень;
- діаграму наслідків;
- графіки змін техніко-економічних показників;
- класифікаційні групи дій і подій, таблиці і графіки

Повідомлення підгрупи передбачає аналіз динаміки подій, оцінку впливу на події конкретних дій чи прийнятих рішень, оцінку наслідків можливих варіантів управлінських рішень, припущення можливого наступного розвитку подій.

4. Дискусія в групі організується на основі повідомлень підгруп. Представники кожної з підгруп виступають зі своїм аналізом, причому слухачі виступають у ролі

опонентів до доповідача. Викладач повинний виконувати роль координатора і керівника дискусії, а при необхідності й опонента, активізуючи і направляючи дискусію. Питання до доповідача можуть бути наступними:

Що тут є головним?

Що Ви про це думаєте?

Які існують приклади цього?

Що є тут керуванням?

Як Ви зробили б це?

Які виявилися наслідки?

Кого це торкнеться?

Чи не пропустили Ви дещо?

З чийх позицій Ви це пропонуєте?

Найбільше доцільно організувати дискусію між студентами, тому можна "переадресувати" питання до слухачів.

Ступінь залучення слухачів у дискусію залежить від:

- зручності ситуації для дискусії;
- зручності навчального приміщення;
- розміщення студентів;
- знання викладачем імен студентів;
- знання студентом матеріалу;
- наявності у викладача власних підготовлених навчальних ситуацій;
- наявності гарної системи в описі практичної ситуації;
- ступеня підготовленості викладача;
- знання студентами процесу обговорення;
- наявності в студентів теоретичної підготовки;
- ступеня заплутаності викладу і розміру опису;
- здатності викладача стримати власні висновки і слухати версії, висловлювані в аудиторії;
- використання матеріалу як бази для обговорення намірів;
- настрою студентів на бажання до навчання.

5. Підведення підсумків здійснюється викладачем, що дає оцінку висновкам підгруп і окремих студентів, усьому ходу дискусії. Одночасно необхідно

сформулювати й обґрунтувати варіанти дій, що не були запропоновані слухачами. Іноді при підведенні підсумків викладачі просять дати оцінку кейсу, його ефективності, тому, наскільки отримані в ході аналізу і дискусії результати відповідають очікуваням. При цьому використовуються спеціально розроблені анкети.

4. Практичні зауваження по проведенню занять з використанням кейсів

1. Загальне число учасників в групі може істотно варіюватися. Відповідно досвіду застосування кейс-метода в Гарвардській школі бізнесу та інших бізнес-школах, це число не повинно перебільшувати 100 чоловік і не може бути менш 10-ти. У протилежному випадку або важко забезпечити повновагу дискусію, або група стає важкокеруємою.

2. Для зручності спілкування викладача з групою, якщо він не знайом із усіма слухачами, доцільно на стіл перед кожним з них поставити табличку з його ім'ям. У протилежному випадку викладач змушений буде звертатися під час обговорення і дискусії в такий спосіб: "Гей, молода людина в окулярах у третьому ряді" чи "Дівчина поруч з бородатим юнаком" і т.п., що вкрай небажано.

3. Велику роль у проведенні ефективної дискусії грає розміщення столів під час обговорення в аудиторії. Найменш зручною є традиційне розміщення, коли столи стоять в аудиторії рядами, один за одним. У цьому випадку виникають значні незручності при виступі студентів із задніх рядів, що утрудняє спілкування й обговорення. Найкращим рішенням є розташування учасників навколо круглого столу. У цьому випадку забезпечується гарна видимість для всіх учасників обговорення, психологічно комфортна обстановка в дискусії.

Для груп середніх розмірів доцільно застосовувати розташування в аудиторії у формі букви "П", збільшуючи число рядів з ростом чисельності групи. Якщо слухач сидітиме у два-три ряди, тоді слід використовувати "шаховий" спосіб їх розташування, щоб перший ряд не закривав студентів другого ряду. Однією з компромісних форм є розташування студентів при концентрації малими групами.

Кейс 1

Вихідні дані. У родині Зикіних виросла дочка Олена, а разом з нею і ряд проблем. Дочка учить в інституті, багато працює, утомлюється. Батьки вважають, що дівчинці в канікули треба б відпочити, з'їздити в пансіонат чи будинок відпочинку, і тому підкуповують путівки для спільних (з ними) поїздок. Батьки знають, що Олена любить їздити, однак в останні час вона стала постійно відмовлятися (хоча раніш їздила з задоволенням), прагне залишитися вдома або піти куди-небудь із друзями, але не з родиною. Батьки стали ображатися, не знають, що робити.

Постановка задачі:

1. Скласти схему можливого розвитку конфлікту в родині Зикіних.
2. Визначити об'єкт конфліктної ситуації, позитивні і негативні функції конфліктної ситуації (з погляду Олені і батьків).
3. Скласти перелік інцидентів, що можуть перетворити конфліктну ситуацію в конфлікт.
4. Припусти можливий вихід з створеної ситуації з точки зору Олені.

Вихідні дані. Керівник підприємства здав в оренду збиткову ділянку трудовому колективу. Незабаром справи на ділянці налагодилися і було прийняте рішення його реорганізації в самостійне мале підприємство (МП), але зі збереженням виконання необхідних робіт для всього підприємства. МП стало розвиватися, багато працівників основного підприємства виявилися «на змісті» у МП, одержуючи чи прямо побічно від нього доплати за виконання робіт для МП. У зв'язку з тим, що заробітна плата працівників на МП більш ніж у два рази стала вище чим у середньому по всьому заводі, з'явилася погроза виникнення конфлікту в колективі основного підприємства.

Керівник основного підприємства не хоче діяти силовими, забороненими методами, але розуміє, що треба почати якісь міри, інакше він утратить контроль над усією ситуацією.

Постановка задачі:

1. У чому причини створеної ситуації з точки зору теорії соціальних ролей?
2. У чому складається невідповідність поведження двох керівників (основного і малого підприємств) чеканням навколишніх?
3. Як можна вийти з створеної ситуації?

Методичні вказівки. В основу завдання покладений підхід до розгляду причин конфлікту з погляду *теорії рольової поведінки*.

Роль - визначений шаблон, стереотип, модель поведінки людини, об'єктивно задана соціальною позицією особистості в системі суспільних чи особистих відносин. **Роль** визначається своєю назвою, позицією індивіда, виконуваною функцією в системі соціальних відносин і чеканнями навколишніх.

Протягом усього життя людина грає безліч ролей, виходячи з тих функцій, що їй приходить виконувати: *батька, чоловіка, дитини, підлеглого, начальника, покупця* і т.д. Кожна з цих ролей складається з **задач**, що повинна вирішувати «актор», і з **поведінки** в цій ролі відповідно до **чекань навколишніх**.

Якщо поведінка індивіда відповідає чеканням оточуючих людей від даної ролі, то людина нормально ними сприймається. Якщо ж не відповідає, то оточення може відіпхнути від себе таку особистість, зажадавши зміни поведінки, або виникне **схований конфлікт**.

Поведінка індивіда відповідно до задач ролі і чеканнями навколишніх являє собою **рольову поведінку**. Якщо член групи успішно виконує свою роль, поводить відповідно до чекань навколишніх і при цьому сам особисто одержує задоволення від змісту, характеру і результатів своєї діяльності і своєї взаємодії з оточенням, то не виникає конфліктних ситуацій. Також необхідна відповідність чекань кожного з учасників конфліктної взаємодії: чекань працівника і чекань організації (мал. 1).

У кожній із пропонованих ситуацій досить ясно просліджується невідповідність рольової поведінки учасників взаємодії рольовому чеканню навколишніх: батьків стосовно дорослої дочки; керівника ділянки стосовно директора підприємства.

Дочка росла цілком природно її прагнення до деякої незалежності, волі вибору форми проведення дозвілля, друзів. Батьки вважають її ще малосамостійною людиною, що не може відповідати за свої вчинки і вибір друзів, вони думають, що їй потрібно постійна турбота, опіка. Однозначного рішення в цій ситуації нема, але можлива визначена домовленість між батьками і дочкою за взаємною зміною чекань і поведінки: проводити частину відпустки з ними, а частина - самостійно, із друзями.

При розгляді ситуації з малим підприємством також рекомендується взаємна зміна чекань і поведінка учасників описуваних подій:

- зміна умов договору з МП, збільшення відрахувань основному підприємству;
- поступовий переклад усього підприємства на аналогічні умови, а у керівника цієї ділянки попросити всю програму такого перекладу;
- зробити керівника МП начальником відділу маркетингу всього заводу, оскільки він вже показав можливості успішної взаємодії з зовнішніми замовниками.

Опис ходу занять

Група розбивається на 4-5 підгруп, кожній з яких роздається опис ситуацій і питання. Порядок проведення обговорення може бути різним: групам видаються різні питання для підготовки (№1 - першій підгрупі, №2 - другій підгрупі і т.д.), або задаються різні точки зору, з яким повинна бути розглянута ситуація (розглянути з погляду Олені для ситуації №1; з погляду директора підприємства в ситуації №2).

Після підготовки протягом 15-20 хвилин студенти пропонують свої варіанти рішень, колективне обговорення ситуації по всіх поставлених питаннях і з різних точок зору.

КЕЙС "ВІДЕОТРЕНІНГ СПІЛКУВАННЯ"

Вихідні дані і постановка задачі

Відеотренінг проводиться з метою:

- відпрацювання в студентів навичок спілкування для попередження виникнення конфліктних ситуацій чи для виходу з уже виниклих;
- виявлення в студентів сильних і слабких сторін поведінки в конфліктних ситуаціях.

Відеотренінг дозволяє фіксувати увагу на тих чи інших аспектах поведінки особистості чи групи для того, щоб кожен учасник цього заняття за допомогою ведучого зміг виявити, що в нього виходить удало, на що варто звернути увагу у взаєминах з колегами в конфліктних ситуаціях, що необхідно змінити.

Для індивідуальних виступів вправи і завдання для відеотренінгу повинні відповідати декільком *вимогам*: мінімум часу на виконання; деяка невизначеність завдання; достатні його труднощі; висока емоційна насиченість; розмаїтість і високий темп пред'явлення.

Тому індивідуальні завдання кожній групі викладач визначає по-різному. Наприклад, розповісти про найбільш цікаві зустрічі, що відбулися останнім літом на відпочинку; як правильно організувати відносини з колегами, коли один з них буде начальником;

як входити в контакт і незнайомими людьми й успішно його проводити; що робити, коли необхідне роз'яснити і доводити прописні істини і при цьому не допускати різких виражень, і т.д.

Для колективної роботи пропонується набір невеликих конфліктних ситуацій, які необхідно оперативно підготувати і програти перед камерою. Як приклад можна скористатися наступними варіантами конфліктних ситуацій.

Кейс 3

Відділу керування персоналом фірми по виробництву і реалізації комп'ютерів необхідно провести співбесіду по прийому фахівців на роботу і вибрати з двох претендентів одного, а іншому чемно відмовити.

Учасники: представник відділу керування персоналом фірми; претендент №1 - студент денного відділення університету, що дуже хоче одержати дане місце, але в нього мало досвіду; претендент №2 - працює в аналогічній фірмі, але не по необхідній посаді, з якихось причин хоче поміняти місце роботи.

Кейс 4

Інспектор ДАІ вимагає, щоб студент, що під'їжджає до університету на машині, не ставив свою машину на площадці біля будинку, а залишав її за огорожею.

Учасники: інспектор ДАІ, що постійно чергує в університеті; студент університету, що, крім навчання, займається ще і бізнесом, тому він не може обходитися без машини, а ставити її далеко від вікон інституту - боїться за схоронність.

Кейс 5

Керівнику економічної служби фірми «Кристал» необхідно, щоб економіст Петрова О.П. вийшла на роботу в суботу.

Учасники: керівник економічної служби фірми, якому треба терміново до понеділка (справа відбувається в п'ятницю в другій половині дня) закінчити звіт. Він не встигає і просить свого співробітника, економіста Петрову О.П., вийти на роботу в суботу і закінчити цей звіт. Економіст Петрова О.П. заздалегідь замовила машину для переїзду на нову квартиру, обмін якої тривав досить довго.

Методичні вказівки. Відеотренінг заснований на передачі його учасникам інформації зворотнього зв'язку, яка дозволяє людині подивися на себе очима своїх колег, однокурсників і оцінити своє поведіння з боку. Видача й одержання цієї інформації є важливим компонентом спілкування, допомагає особистості побачити себе такою, якою бачать її інші.

Процедура відеотренінгу припускає виконання студентами серії вправ і завдань, що вимагають рішення ряду ситуацій, іноді конфліктних. Хід рішення записується на відеокасету. Після кожної групи вправ відбувається відтворення запису і колективне обговорення переглянутого матеріалу. Це дозволяє учасникам заняття подивитися очима інших студентів на виконання задач.

Слід зазначити, що в багатьох людей існує помилкове представлення про те, що є їхніми достоїнствами чи недоліками в процесі спілкування. У ході спільного перегляду й аналізу ігрових ситуацій учасники семінару можуть по-новому побачити природу психологічних бар'єрів, що перешкоджають ефективному спілкуванню.

Даний вид занять має *ряд особливостей*, що накладають додаткову відповідальність на викладачів, що проводять ці заняття: необхідне створення атмосфери конструктивного підходу до обговорюваних виступів, при якій відсутня як критичність, так і невгамовна взаємна похвала. Від викладачів потрібен доброзичливий, конструктивний, максимально етичний розгляд зроблених повідомлень.

Деяка невизначеність інструкцій на всіх етапах проведення заняття, достатня складність завдань і дефіцит часу сприяють прояву найбільш типових помилок спілкування в студентів, забезпечують природність поведінки, мови, активного застосування звичних для аналогічних ситуацій способів спілкування.

У навчальних ситуаціях звичайно беруть участь від 1 до 3 чоловік одночасно. Інші під час програвання завдання спостерігають як відбувається або готується переміна учасників на ігровій площадці, або виступають як експерти. Таким чином, вони знаходяться в

постійній психологічній готовності до дії в наступний момент. Навіть спостерігаючи за діями інших студентів на екрані телевізора, вони мимоволі ідентифікують себе з учасниками цієї ситуації.

Завдяки цьому відбувається опосередковане навчання навіть тих студентів, що не були безпосередньо зайняті в даній ігровій вправі.

Високий темп тренінгу дає можливість кожному студенту в ході чотиригодинного заняття бачити себе на екрані від 4 до 10 хвилин, а в центрі уваги групи залишатися до 15 хвилин.

Відеотренінг є груповим методом навчання, тому забезпечення повноцінної групової роботи необхідно постійна повноцінна участь усіх членів групи, їх емоційне залучення у хід роботи. Ведучому викладачу приходиться також виконувати роль режисера й організатора цього заняття.

Перед початком тренінгу можна нагадати студентам деякі особливості заняття: під час тренінгу необхідно працювати "Тут і зараз", тобто не відволікатися, а також пам'ятати, що інформацію, яку вони одержать про інших під час заняття, не можна використовувати надалі на шкоду кого б то не було.

Етапи спілкування припускають розподіл всієї інформації, що повідомляється, на три нерівні частини:

- 1 етап - входження в контакт зі слухачем, звертання на уваги, залучення до себе інтересу;
- 2 етап - передача безпосередньо самої інформації; при цьому необхідно переконатися, що інформація сприйнята правильно;
- 3 етап - вихід з контакту, завершення спілкування.

При розборі індивідуальних виступів викладач може на дошці записати усі вдалі прийоми спілкування (без указівки прізвища) допущені помилки за формою і по змісту виступу. Наприклад, виділити можливі помилки виступу за формою: погане користування невербальних засобів; відсутність гарного зачину, тобто входження в контакт; зайва чи недостатня емоційна зацікавленість що говорить; відсутність звертання до аудиторії.

ОПИС ХОДУ ЗАНЯТЬ

1. *Індивідуальні виступи* за вільних чи заданих темах. На цьому етапі всі студенти групи одержують завдання, готуються протягом 5-6 хвилин і починають по черзі виступати перед аудиторією (2 хвилини) з одночасним записом на відеоплівку.

2. *Перегляд і обговорення індивідуальних виступів*: виявлення вдалих і помилкових прийомів виступу, розбір допущених неточностей, що проводиться всією групою під керівництвом викладача, фіксування на дошці застосованих прийомів спілкування.

3. *Колективна робота*: рішення невеликих конфліктних ситуацій. Робота проходить по підгрупах у два-три чоловіка методом рольового спілкування з одночасним записом на відеоплівку.

4. *Перегляд і обговорення* рішення конфліктних ситуацій, запропонованих студентам для рольового спілкування.

Робиться висновок: чи вирішена ситуація, з чийого погляду за рахунок чого, хто з граючих виконав поставлену задачу і за рахунок якого прийому.

5. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ПО ПРОВЕДЕННЮ ОПИТУВАННЯ

Опитування є одним з найпоширеніших методів соціологічних досліджень. Опитування припускає одержання відповіді на питання, що задаються соціологом. Особливість цього методу полягає в тому, що джерелом інформації виступає словесне повідомлення, судження опитуваного. Опитування дозволяє одержати інформацію про думки й оцінки респондента тих чи інших сторін дійсності, про мотиви його поведження.

Розрізняють чотири різновиди опитування:

- *анкетування* - письмове заочне опитування;
- *інтерв'ю* - усна бесіда, очне опитування;
- *соціометричне опитування*;
- *експертне опитування*, що припускає одержання відповідей від компетентних по досліджуваній проблемі облич.

Як форми самостійної роботи студентів пропонується самостійна підготовка й організація анкетування і проведення соціометричного дослідження. Методика соціометричного аналізу приведена в розділі 5.4.

Достоїнством *анкетного опитування*, завдяки якому він має широке поширення, є можливість одержання з його допомогою значного обсягу емпіричної інформації в короткий термін. Заповнюється анкета самими респондентами.

Анкета (опитувальний лист) являє собою сукупність упорядкованих по змісту і формі питань. Надійність і вірогідність інформації, одержуваної в результаті опитування, у значній мірі обумовлюються конструюванням і редакцією питань. Це висуває високі вимоги до їхнього формулювання. Питання класифікуються по ряду найважливіших ознак: по змісту., по функціях, за структурою, за формою (мал.2).

За змістом всі питання, що задаються, підрозділяються на дві великі групи: питання про факти і події і питання про оцінки і думки з приводу цих подій. У першу групу входять питання про поведінки і продукти діяльності респондента, а

також соціально-демографічні питання про особистість респондента, наприклад, питання типу: "Як часто в останній рік ви користалися бібліотекою для підготовки до занять?". До другої групи відносяться питання типу: "Як Ви оцінюєте якість викладання спеціальних дисциплін в університеті?".

Кожний з цих двох блоків питань має свої особливості. Якість опитування в значній мірі залежить від того, наскільки опитувані можуть і хочуть щиро відповісти на поставлені питання. Нерідкі випадки, коли респонденти відмовляються давати оцінку тим чи іншим подіям, відповідати на питання про мотиви поведінки.

По функціях розрізняють чотири типи питань: основні, фільтруючі, контрольні, контактні. Якщо основні питання призначені для одержання інформації про соціальні факти, то призначення фільтруючих питань - відсіяти некомпетентних респондентів. Функція контрольних питань - уточнити правдивість відповідей на основні питання. Це своєрідна модифікація основного питання, його інше словесне формулювання. Контактні питання дозволяють установити доброзичливі стосунки між дослідником і респондентом, "зламати лід".

У залежності від структури питання бувають відкриті і закриті. У відкритих питаннях респондент сам формулює відповідь. У закритих міститься перелік варіантів відповідей, і опитуваний вибирає з цього "віяла" у відповідь, яка для нього прийнята.

Приклад закритого питання:

Віяло можливих відповідей повинне вичерпувати обсяг опитування, включаючи позитивні, негативні варіанти відповідей, а також відповіді типу "не знаю", "важко відповісти", інші відповіді.

Виділяють три різновиди закритих питань: 1) „так” – „ні”; 2) альтернативні, що припускають вибір однієї відповіді з переліку можливих; 3) питання-меню, що дозволяють респонденту вибрати одночасно кілька відповідей.

Вибір відповіді з віяла запропонованих варіантів припускає можливість одночасного співробітництва в декількох названих формах.

Яка форма самостійної роботи при підготовці до занять по соціології вам найбільш цікава?

1) читання спеціальної літератури;

- 2) перегляд періодики по даній тематиці;
- 3) самостійне проведення опитування;
- 4) проведення соціометричного дослідження;
- 5) самостійна робота із ситуаційними завданнями (кейсами);
- 6) нічого з перерахованого вище;
- 7) важко відповісти.

За формою розрізняються питання прямі і прожективні (непрямі). Прямі запитання стосуються існуючої ситуації. У прожективних питаннях ситуація задається, передбачається. Приклад прямого запитання: "чи влаштовує вас ваша теперішня робота?". Приклад того ж питання, але сформульованого побічно: "Припустимо, що з якихось причин Ви тимчасово не працюєте. Повернулися б Ви на колишнє місце роботи?" Перевага прожективних питань полягає в тому, що вони вільні від можливих тимчасових конфліктних ситуацій. Різновидом непрямих питань є безособові питання.

При підготовці запитальника потрібно виходити з наступних правил формулювання питань:

1. Питання повинне відповідати цілям і задачам дослідження.
2. Кожне питання повинне бути логічно окремим.
3. Формулювання питання повинне бути зрозуміле для всіх опитуваних, тому варто уникати вузькоспеціальних термінів. Питання повинне погоджуватися з рівнем розвитку респондентів, у тому числі найменш підготовлених.
4. Не слід задавати занадто довгих питань.
5. Варто прагнути до того, щоб питання стимулювали респондентів до активної участі в опитуванні, підвищували інтерес до досліджуваної соціологами проблеми.
6. Питання не повинне усяляти відповідь, нав'язувати респонденту той чи інший його варіант. Він повинний формулюватися нейтрально.
7. Повинний бути дотриманий баланс можливих позитивних негативних відповідей. У протилежному випадку питання може вселити респонденту спрямованість відповіді. Наприклад, при вимірі ступеня задоволеності працівників різними сторонами трудової ситуації треба передбачити однакове число варіантів задоволеності і незадоволеності: "цілком удоволений", "в основному вдоволений" і

"не вдоволений", "не зовсім вдоволений". Варто також передбачити варіант, коли опитуваний не може зробити визначену оцінку: "важко відповісти".

Анкета не є простою сумою питань, вона має визначену структуру. Щоб установити розмір анкети, кількість питань у ній, варто керуватися метою дослідження, передбачати результати анкетування і їхнє практичне використання. Анкета, як правило, складається з трьох: вступної, основної і паспортички. Вступна частина - це звертання до опитуваного, де вказуються мета опитування, умови анонімності опитування, напрямку використання його результатів, правила заповнення анкети. В основній частині містяться питання про факти, поводження продуктів діяльності, мотиви, оцінки і думки респондентів. Остання частина анкети включає питання про соціо-демографічних і біографічних даних опитування.

Анкетування варто застосовувати при вивченні оцінки ходу перебудови в трудових колективах, причинах плинності кадрів, ефективності бригадної форми організації праці, відношення до праці, психологічного клімату в колективі та ряду інших проблем.

6. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ПО ПРОВЕДЕННЮ СОЦІОМЕТРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В ГРУПІ

Соціометрія (від лат. *societas* - суспільство і греч. *metreo* вимірюю) - один з напрямків соціальної психології і розроблена в його руслі сукупність вимірювально-дослідницьких процедур, основу яких складають різні варіанти соціометричної методики.

Основоположник цього напрямку Дж.Морено припускав, що багато проблем суспільних відносин можна дозволити шляхом просторових перестановок людей і розміщення їх таким чином, щоб поруч виявилися інваліди, що відчувають друг до друга симпатії. Відповідно до цього виділив дві підструктури суспільства: макроструктуру і мікроструктуру. Перша являє собою просторове розташування людей у різних процесах спільної діяльності, а друга характеризує емоційно-психологічні взаємозв'язки між ними.

Соціометрична методика дозволяє виявити:

- соціометричний статус, реальне місце суб'єкта в неофіційних міжособистісних взаєминах групи. Показником міжособистісного статусу є кількість виборів суб'єкта товаришами по групі. Статус може аналізуватися тільки в контексті даної групи, даної ситуації взаємодії і на даний період часу;

- емоційну експансивність особистості (відношення особистості до групи), показником якої є число виборів, зроблених цією особистістю в напрямку до групи;

- структуру міжособистісних взаємин (див. карту групової диференціації);

- рівень реального авторитету керівників групи;

- наявність окремих угруповань (див. карту групової диференціації);

- порівнювати офіційну і неофіційну структуру групи.

Процедура використання соціометричної методики:

Матеріал: набір питань-критеріїв, запропонованих випробуваному з метою виявлення його взаємин з іншими членами групи.

Соціометричний критерій повинний задовольняти загальним вимогам, запропонованим до формулювання питань у будь-якій опитуванні:

- 1) питання повинне бути конкретним, загальнозрозумілим;

- 2) питання не повинне містити слів з подвійним значенням;

- 3) питання повинне вказувати місце, час і контекст, який необхідно враховувати при відповіді;

- 4) формулювання питання і його зміст повинні враховувати особистий соціальний досвід опитування у тій області, на яку спрямоване питання.

Вибір критеріїв визначається задачею дослідження. Якщо ми хочемо виявити студентів, здатних очолити групу (старосту, профгрупорга), то на з'ясування цього і повинні бути спрямовані відібрані критерії. Іншими будуть критерії при задачі з'ясування взаємних симпатій і антипатій під час проведення дозвілля.

Успіх соціометричного опитування залежить від того, наскільки сильними будуть використані критерії. Сила критерію визначається значимістю запропонованої ситуації. Чим вище суб'єктивна значимість передбачуваної спільної діяльності, тим сильніше критерій.

Крім позитивного критерію вибору можна передбачати і негативний вибір.

Інструкція: «Ми займаємося дослідженням міжособистісних відносин. Сьогодні спробуємо установити вашу думку на цей рахунок, у зв'язку з чим буде проведене

невелике опитування. На листі папера напишіть своє прізвище; після того, як вам буде прочитане питання, поставте номер питання і запишіть відповідь на нього. Причому, при відповіді на питання необхідно зробити не менш трьох (можна і більше) виборів. Перший вибір означає того, кого ви вибрали в першу чергу, другий в другу, якщо перший вибір неможливий; третій у третю, якщо не вдасться вибрати другого.

З огляду на деяку делікатність запропонованих вам питань, результати виборів, що ви зробите, у вашій групі оголошуватися не будуть. Прохання працювати самостійно і давати відверті відповіді».

Існують визначені вимоги до проведення соціометричного дослідження:

1. Дослідник входить у прямий контакт із групою, прагне вселити їй довіру до себе.

2. Усі члени групи повинні обов'язково брати участь в опитуванні. Відсутність хоча б одного члена групи знижує надійність соціометричних даних.

3. Кожен член групи відповідає на питання соціометричної анкети самостійно.

4. Соціометричне опитування проводиться для всієї групи одночасно. Брати запитальник додому не дозволяється.

5. Необхідно домогтися згоди всіх членів групи брати участь в опитуванні. Тільки при добровільній участі всіх членів групи можна одержати достовірну інформацію.

Інтерпретація результатів соціометричного експерименту залежить від застосовуваних критеріїв вибору.

Результати дослідження корисно зіставити з даними спостереження за групою. При цьому можуть бути розбіжності між відносинами, що спостерігаються, і тими, котрі можна побачити на карті. Це відбувається тому, що дані, отримані описаними вище способами, інформують не тільки про дійсні, але і бажані відносини. У ряді випадків ці дані можуть надати значну допомогу в розумінні групи.

Схема обробки результатів опитування і заповнення соціометричної матриці:

- накреслите таблицю з числом рядків і стовпців, рівним кількості членів групи;
- складіть список групи: спочатку дівчини за алфавітом, потім юнака. Зіставте кожного прізвища свій порядковий номер. Відповідно пронумеруйте рядки і стовпці таблиці;

- рядка таблиці відповідає тим, ХТО вибирав; стовпці - тим, КОГО вибирали;
- заповніть таблицю, перенесіть у неї результати опитування. На перетинанні рядків і стовпців цифрами «1», «2», «3» відзначте тих, кого вибрали відповідно в першу, другу і третю чергу;
- підрахуйте, скільки виборів одержав кожний. Отримані дані запишіть у спеціально відведеному рядку внизу таблиці.

Схема побудови карти групової диференціації:

Намалюйте 4 концентричне розташовані окружності: у центрі розташовуються що отримали 5 виборів і більше. У першій зоні від центра - **які** получили 2-4 вибору, у другий -1 вибір, у третьої - 0 виборів.

Розділіть окружність вертикальною рисою навпіл: ліва півкуля буде чоловічим, праве - жіночим.

На підставі даних соціометричної матриці (кількість виборів, отриманих кожним) відзначте положення кожного на карті: юнаки позначаються трикутником, дівчини кружком (усередині - відповідний порядковий номер).

Стрільцями позначте хто кого вибрав.

На карті знайдіть офіційних лідерів.

Трикутники і кружки на карті, що відповідають керівникам групи, прийнято заштрихувати кольоровим олівцем. Це зручно для порівняння формальної і неформальної структури групи. Карта групової диференціації може бути складена на основі стійкості вибору, тобто вибору, що повторюється в двох дослідженнях. Стійкий взаємний вибір (чи стійка взаємна симпатія) зображується на карті у виді суцільної лінії. Стійкий вибір з періодичною взаємністю - це ситуація, при якій людина постійно вибирає іншого, але взаємність то виникає, то зникає. Він зображується на карті у виді штрихової лінії.

Стійкий невзаємний вибір зображується суцільною лінією, що закінчується стрілкою убік обираного. Хитливий вибір позначається штриховою стрілкою, спрямованою убік обираного.

У результаті виходить малюнок, що дає наочне представлення про положення кожного члена групи і структурі взаємин у ній.

СОЦИОМЕТРИЧНА МАТРИЦЯ

Критерії вибору _____ Група _____

	Кого вибирає										
	Хто вибирає	Андрєєва	Бєлих	Бобкова	Варнавин	Тобова	Долбухин	Шабаєва	Вєтов	Вахмянина	Труничєва
1	Андрєєва	0	-	-	+	-	+	-	+	-	-
2	Бєлих	+	0	+	+	-	-	-	-	-	-
3	Бобкова	-	+	0	-	-	+	-	-	-	+
4	Варнавин	-	+	-	0	-	-	+	-	+	-
5	Тобова	-	-	+	+	0	-	-	-	-	+
6	Долбухин	+	-	-	+	-	0		+	-	-
7	Шабаєва	-	-	-	+	+	+	0	-	-	-
8	Вєтов	+	-	-	+	-	+	-	0	-	-
9	Вахмянина	-	-	-	-	+	-	+	-	0	+
10	Труничєва	-	-	-	+	+	-	-	-	+	0
Кількість виборів		3	2	2	7	3	4	2	2	2	3
Кількість взаємних виборів		2	2	1	2	1	2	1	2	1	2

При інтерпретації результатів корисно обговорити:

- 1) Хто лідер групи. Положення старости і профорга групи на карті групової диференціації.
- 2) Наявність в групі утруповань. Їхні взаємини між собою.
- 3) Наявність ізольованих і знедолених в групі.
- 4) Аутосоціометрія.
- 5) Мотиви вибору в системі міжособистісних взаємин.

Представлення результатів соціометричного опитування в кількісній формі здійснюється за допомогою обчислення соціометричних індексів.

Соціометричні індекси являють собою число виборів якого-небудь визначеного виду, пронумерованих (для можливості порівняння з аналогічними індексами, отриманими в результаті експериментів з іншими колективами) як загальна кількість можливих виборів даного типу.

Розрізняють два типи соціометричних індексів - **персональні і групові**. Персональні індекси можна класифікувати також на **об'єктивні** (утримуючу інформацію про число виборів, отриманих даним членом колективу від інших), **суб'єктивні** (утримуючу інформацію про число виборів, зроблених даним членом колективу), і **змішані** (сконструйовані на даних, що характеризують кількість як відданих, так і отриманих виборів).

Основними даними, що характеризують визначеного індивіда i , є структура зроблених і отриманих їм виборів чи відхилень, чи окремо охопити їх разом одним індексом, віднімаючи число відхилень від числа виборів.

Використання цих сум для порівняння показників різних колективів неможливо, оскільки на величину індексу впливає число індивідів в групі. Замість цього можна ввести стандартизовані показники, придатні для порівняння колективів різної чисельності шляхом розподілу цих сум на число облич у колективі, до якого належить i , а точніше, на $(N-1)$, тому що в соціометричній картці індивід не може вибрати чи відхилити самого себе.

Наприклад, позиція індивіда i (положення, місце індивіда i у колективі) відповідно до числа отриманих їм позитивних виборів, тобто позитивний статус індивіда, обчислюється так:

$$ПВ_i = \frac{\text{число індивідів, роблячих вибір } i}{N-1}$$

де N означає число індивідів у досліджуваному колективі. Негативний статус i -го індивіда дорівнює

число індивідів, роблячих вибір i

$$ПО_i = \frac{\text{число індивідів, роблячих вибір } i}{N-1}$$

Ці два показники широко використовуються і без обліку $N - 1$, тобто фактора, уведеного для того, щоб можна було робити порівняння між колективами.

У залежності від змісту критерію вибору ПВ, буде мірою позиції на шкалі організаторських здібностей, мірою ступеня соціального визнання, чи впливовості яких-небудь інших якостей.

Якщо виходити з того, що $ПО_i$, є протилежністю $ПВ_s$ (як це звичайно буває), то з'єднання цих двох показників дає позицію і відповідно до числа виборів і відхилень одночасно:

$$ПВ - О_i = ПВ_i - ПО_i,$$

Якщо індивід i мав право зробити необмежене число виборів, то можна обчислити

показник його позитивної експансивності.

Позитивна експансивність

число індивідів, роблячих вибір i - індивідом

$$ПЭ_i = \frac{\text{число індивідів, роблячих вибір } i \text{- індивідом}}{N-1}$$

Цей показник є мірою прагнення і до встановлення соціальних відносин з іншими обличчями.

Індекси позитивного статусу індивіда, негативного статусу, загальний статус, а також індекс експансивності можуть служити для порівняння позиції індивіда в тому самому чи в різних колективах.

Якщо індивід i належить до одного колективу, а індивід i - до іншого, то можна порівняти відносини, що зв'язують з його колективом, з відносинами, що зв'язують і з його колективом.

Такі порівняння не можуть однак бути основою для якихось висновків про співвідносини якостей, властивих i і j , наприклад, про тих, хто з них у більшому

ступені має якості керівника чи здатність зав'язувати приятельські стосунки. Навіть якщо індекси, отримані й ij , будуть явно різними, можливо, що індивід i одержав би той же індекс, що ij , якби належав до того ж колективу, і навпаки. Контакт індивіда з даним колективом залежить від структури і функції цього колективу.

Ці індекси можуть використовуватися і для порівняння позиції того самого індивіда в різні періоди часу за умови, що щораз буде застосовуватися та сама соціометрична картка.

Для того щоб охарактеризувати весь колектив, потрібно мати всі дані про кількість виборів, відхилень і залишення без уваги в даному колективі. У цьому випадку інтерес представляють показники, що характеризують структур групи, такі як число взаємних позитивних виборів (i вибирає j і j вибирає i), число ізольованих індивідів, залишених без уваги, зв'язку типу i вибирає j , j вибирає k , k вибирає i т.д.

Наприклад, можна обчислити експансивність (Ξ) групи

$$\Xi = \frac{\text{загальне число виборів, произведених группой}}{N}$$

Аналогічним образом обчислюється згуртованість групи як відношення числа пара з взаємним вибором до загального числа можливих пар.

$$C_p = \frac{\text{число пар зі взаємним вибором}}{C_n^2}$$

де кожне обличчя має право робити необмежене число виборів, C_n^2 - загальне число можливих пар і дорівнює

$$\frac{N(N-1)}{2}$$

R_q

Зв'язаність групи дорівнює C —, де R дорівнює числу взаємних виборів,

U_p

d

U - числу виборів однобічних, $p = \frac{d}{N-1}$, де d - число виборів, дозволених кожному індивіду,

а $q = 1 - p$.

Інтеграція групи обчислюється як відношення :

1

число осіб, не отримавших жодне вибору

Одержання стандартизованих мір, що дозволяють робити порівняння колективів між собою при необмеженому числі виборів, вимагає використання як знаменник числа комбінацій предметів, узятих по двох, оскільки саме в такий спосіб виходить невелике число можливих виборів у цьому випадку. У випадку, якщо число виборів обмежене, максимальне число можливих виборів дорівнює $d \cdot N/2$, де d дорівнює числу виборів, що дозволялося зробити одному обличчю. Більш простим буде, імовірно, використання

$\frac{N(N-1)}{2}$

2

а не $\frac{d(N-1)}{2}$

2

навіть у випадку, якщо d, як і N, непарні числа.

C_n^2 є часткою случаємо $d/2$, де $d=N-1$.

Дослідник, якому потрібно зробити стандартизованими способами аналіз інших сторін взаємодій усередині колективу (так само, як і між колективами), може з успіхом сконструювати для себе необхідні відповідні показники, точно установивши при цьому, як саме і з якими цілями він їх уводить.

Соціометричні індекси являють собою сильний засіб аналізу інших сторін взаємодій усередині колективу (так само, як і між колективами), може з успіхом

сконструювати для себе необхідні відповідні показники, точно установивши при цьому, як саме і з якими цілями він їх уводить.

Соціометричні індекси являють собою сильний засіб аналізу зібраної інформації, тому що дозволяють використовувати для її обробки кількісні методи математичної статистики. Однак як приведені як приклад, так і інші індекси повинні виявляти свою придатність тим, що з їх допомогою мається можливість формулювати важливі - у теоретичному чи практичному змісті - положення про залежність. Правильна їхня дефініція й обчислення ще не є аргументами, що доводять їхню придатність у дослідженнях.

Випливає з великою старанністю відноситися до питань інтерпретації отриманих соціометричних індексів, при розрахунку яких створюється ілюзія одержання точного об'єктивного знання. Більшість показників позбавлені якого-небудь іншого значення, крім того, що може вкласти в них здоровий глузд. Іншими словами, не існує досить адекватних способів перевірки вірогідності отриманих значень індексів, крім того чи іншого різновиду власне соціометричної процедури.

Розуміння цієї властивості соціометричних індексів дозволяє, з одного боку, конструювати їх практично в будь-якій кількості відповідно до задач конкретного дослідження (що і спостерігається на практиці), а з іншого боку - змушує дуже уважно відноситися до узагальнення отриманих результатів і особливо до інтерпретації в рамках загальноприйнятих соціологічних термінів.

У соціології вивчення структури міжособистісних відносин у конкретно-соціологічному дослідженні, що використовує соціометричне опитування, може бути успішно проведено тільки в тому випадку, якщо зміст критеріїв вибору визначено виходячи їхніх передумов наукової методології й організовано в систему, побудовану на змістовній концепції.

Для того щоб обчислити які-небудь індекси, які можна потім змістовно інтерпретувати, необхідно розробити теоретичну концепцію цікавлячого явища, що буде вимірятися за допомогою даного індексу; операціоналізувати цю концепцію в термінах позитивних і негативних виборів; побудувати схему, що охоплює всі значимі відносини, що можуть виникнути в колективі даного типу; приписати цим відносинам визначену вагу. виходячи з концептуальних розумінь про їхню порівняльну значимість; сформулювати змістовні критерії в такий спосіб і в такий

кількості, щоб вони адекватно відбивали теоретичну схему. Тільки при дотриманні цих умов результати соціометричного опитування можна буде зіставляти між собою і робити з них змістовні висновки.

7. ТЕСТИ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Варіант 1

1. Соціологія – це:

- а) наука про суспільство;
- б) навчання про соціальні групи й общностях;
- в) наука про соціальні відносини;
- г) наука про соціальне поведження;
- д) усі відповіді вірні

2. Девиация – це:

- а) різновид соціалізації особистості;
- б) вид адаптації;
- г) відхилення в системі морально-правових норм;
- д) суїцид

3. Соціалізація особистості – це:

- а) освоєння норм і традицій даного суспільства;
- б) вид аномии;
- в) вид адаптації;
- г) усі відповіді вірні;
- д) усі відповіді не вірні

4. Хто з названих соціологів є представником вітчизняної соціології: Э.Дюркгейм, Г.Спенсер, Е.Де Роберти, И.Кін, М.Вебер, М.Мид.

5. Хто з названих соціологів є представником закордонної соціології: Н.Кареев, М.Вебер, М.Бакунин, Р.Дарендорф, П.Кропоткин, М.Мид.

6. Етапи соціологічного дослідження:

- а) робочі гіпотези;
- б) аналіз предмета дослідження;
- в) об'єкт дослідження ;

- г) методи збору первинної соціологічної інформації;
- д) усі відповіді вірні.
- ж) усі відповіді не вірні;
- з) вірні відповіді б) і в);
- и) вірні відповіді а) і г).

Варіант 2

1. Соціометрія – це:

- А) вид опитування в малих соціальних групах;
- Б) груповий психологічний тест;
- В) метод збору первинної соціологічної інформації;
- Г) аналіз предмета дослідження;
- Д) вірні відповіді а), б), в);
- Е) вірні відповіді б), г);
- Ж) усі відповіді не вірні.

2. Етапи розвитку соціології як самостійної науки:

- А) VII в.д.н.е. – сірий. XIX в.;
- Б) сірий. XIX в. – початок XXI в.;
- В) XIV в. – сірий. XIX в.;
- Г) усі відповіді вірні;
- Д) усі відповіді на вірні.

3. Культура – це:

- А) зразки і норми поведження;
- Б) світогляду й ідеології;
- В) ідеї і міфи;
- Г) усе, що має соціокультурний зміст;
- Д) усі відповіді вірні;
- Е) вірні відповіді а) і б).

4. Соціологія оперує:

- а) соціальними фактами;
- б) соціальними факторами;
- в) соціологічними фактами;
- г) усі відповіді вірні.

5. Теорія культурно-історичних типів належить:

- а) П.Сорокіну;
- б) Н.Данилевському;
- в) О.Шпенглеру;
- г) М.Веберу;
- д) Э.Дюркгейму;
- е) усі відповіді вірні;
- ж) віри відповіді а) – в);
- з) усі відповіді не вірні.

Варіант 3

1. Соціологія відрізняється від інших гуманітарних дисциплін:

- А) об'єктом дослідження;
- Б) предметом дослідження;
- В) законами;
- Г) проблемами;
- Д) усі відповіді вірні;
- Е) усі відповіді не вірні.

2. Аномія – це:

- А) порушення в цінностно-нормативній системі;
- Б) різновид девиації;
- В) модель адаптації особистості в суспільстві;
- Г) революція;
- Д) злочинність;
- Е) проблема соціологічного дослідження;
- Ж) вірні відповіді а), г), д), е);
- З) вірні відповіді б), в).

3. Теорія соціальної стратифікації належить:

- А) О.Конту;
- Б) П.Сорокіну;
- В) М.Веберу;
- Г) А.Тойнби;
- Д) Г.Спенсеру;

Е) усі відповіді вірні;

Ж) вірні відповіді б) – г);

З) вірні відповіді а), д);

И) усі відповіді не вірні.

4. Термін «этноцентризм» ввів у соціологію:

А) Г.Спенсер;

В) У.Самнер;

Г) П.Сорокін.

5. Аксиологія – це:

А) напрямок соціальної психології;

Б) наука про цінності;

В) напрямок соціал-дарвінізму;

Г) усі відповіді вірні.

Варіант 4

1. Елементи соціальної культури:

А) мова;

Б) зразки і норми поведження;

В) правила спортивних змагань;

Г) правила шлюбних відносин;

Д) цінності особистості;

Ж) усі відповіді вірні;

З) вірні відповіді в) і д).

2. Термін «аномія» ввів у соціологію:

А) О.Конт;

Б) Р.Дарендорф;

В) Э.Дюркгейм;

Д) И.Кін.

3. Девиация – це:

А) метод збору первинної соціологічної інформації;

Б) вид експерта-опитування;

В) відхилення в системі соціально-правових норм

Г) вид соціалізації.

4. Ритуалізм - це:

А) вид конформізму;

Б) спосіб адаптації;

В) модель «рівнобіжного існування» особистості в даному суспільстві і культурі;

Г) вид соціалізації особистості;

Д) усі відповіді вірні;

Е) вірні відповіді б) і в);

Ж) вірні відповіді а) і г).

5. Нормативна особистість – це:

А) несоциализированная особистість;

В) екстрове́рт;

Г) різновид модальної особистості;

Д) особистість, що відповідає даному суспільству;

Е) усі відповіді не вірні;

Ж) вірні відповіді а) і г).

Варіант 5

1. Сучасна соціальна типологія особистостей включає:

А) особистість, що несе визначену соціальну функцію;

Б) особистість, не здатну змінювати соціальні ролі;

В) інноваційну особистість;

Г) особистість, здатну змінювати соціальні ролі;

Д) екстрове́ртированный тип особистості;

Е) интровертированный тип особистості;

Ж) усі відповіді вірні.

2. Рівні взаємодії соціальних культур:

А) груповий;

Б) сімейний;

Д) національний;

Е) нейтральний;

ж) альтернативний;

з) усі відповіді вірні;

и) вірні відповіді в) і ж).

3. Соціальна роль – це:

- А) положення на соціальній ієрархічній градації;
- Б) різновид соціального статусу;
- В) поведження, що реалізує норми співтовариства;
- Г) усі відповіді вірні.

4. Модальна особистість – це:

- а) різновид нормативної особистості;
- б) ритуальна особистість;
- в) особистість, що не відповідає даній культурі;
- г) девиантна особистість;
- д) усі відповіді не вірні;
- е) вірні відповіді в) і г);
- ж) вірні відповіді а) і б);

5. Термін «соціологія» ввів у соціальну науку:

- А) М.Вебер;
- В) У.Самнер;
- Г) О.Конт;
- Д) Э.Дюркгейм.

Варіант 6

1. Маргинальність – це:

- А) прояв суспільної субкультури;
- Б) перехідний соціальний стан суб'єкта;
- В) прояв культурної відсталості індивіда;
- Г) прояв психологічної невідповідності епосі;
- Д) модальність особистості;

2. Структура соціології:

- А) спеціальні соціологічні теорії;
- Б) соціологічні дослідження;
- В) теоретична соціологія;
- Г) макросоціологія;
- Д) мікросоціологія;
- Е) вірні відповіді г) і д);

Ж) вірні відповіді а) – в);

З) усі відповіді вірні.

3. Методи соціологічного аналізу:

А) діалектичний аналіз;

Б) єдність історичного і логічного аналізу;

В) єдність об'єктивного і суб'єктивного підходів;

Д) єдність кількісного і якісного підходів;

Е) багатофакторний підхід;

Ж) усі відповіді вірні;

З) усі відповіді не вірні.

4. Моделі девиантної адаптації особистості до даного суспільства:

а) ритуалізм;

б) конформізм;

в) етноцентризм;

г) інновація;

д) ескейпізм;

е) бунт;

ж) плюралізм;

з) усі відповіді вірні;

к) вірні відповіді г), д), е).

Варіант 7

1. Типологія особистостей включає:

А) модальна особистість;

Б) нормативна особистість;

В) інноваційну особистість;

Г) інтровертирований тип особистості;

Д) екстрвертирований тип особистості;

Е) конформну особистість;

Ж) усі відповіді вірні;

З) усі відповіді не вірні.

2. Соціальна роль – це:

а) поведження, що реалізує норми співтовариства;

- б) реалізація соціальних функцій особистості;
- в) співвідносне положення в соціальній структурі;
- г) різновид соціального статусу;
- д) усі відповіді вірні.

3. Соціологія – це:

- а) навчання про соціальні общности і інститути;
- в) навчання про соціальні факти і явища;
- д) прикладна наука;
- е) галузь соціальної філософії;
- ж) усі відповіді вірні;
- з) усі відповіді не вірні.

4. Термін «аномія» уперше ввів:

- А) Г.Спенсер;
- Б) У.Самнер;
- В) Э.Дюркгейм;
- Д) Л.Мечников.

5. Методи збору первинної соціологічної інформації:

- А) соціометрія;
- Б) тестування;
- В) контент-анализ;
- Г) експерт-опитування;
- Д) «мозкова атака»;
- Е) усі відповіді вірні;
- Ж) вірні відповіді б) і г);
- З) усі відповіді не вірні.

Варіант 8

1. Логічний аналіз предмета дослідження включає:

- А) анкетування;
- Б) експерт-опитування;
- В) інтерпретація;
- Г) інтериоризация;

- Д) операціоналізація;
- Е) усі відповіді вірні;
- Ж) усі відповіді не вірні.

2. Девиация – це:

- А) прояв маргинальності;
- Б) різновид аномії;
- В) поведіння, що відхиляється, від соціально-правових норм;
- Г) деструктивне поведіння;
- Д) усі відповіді вірні;
- Е) вірні відповіді в) і г);
- Ж) вірні відповіді а) і б).

3. Соціологія оперує:

- а) соціальними фактами;
- б) соціальними факторами;
- в) соціологічними фактами;
- г) усі відповіді вірні;
- д) усі відповіді не вірні.

4. Види соціологічних досліджень:

- А) разове;
- Б) панельне;
- В) розвідувальне;
- Г) аналітичне;
- З) усі відповіді вірні;
- И) вірні відповіді а) і д);
- К) вірні відповіді б) і е).

5. Експерт-опитування – це:

- А) вид опитування;
- Б) метод збору інформації;
- В) «мозковий штурм»;
- Г) усі відповіді вірні;
- Д) усі відповіді не вірні.

1. Теорія культурно-історичних типів припускає:

- А) лінійний розвиток історії;
- Б) циклічний розвиток історії;
- В) розвиток історії по спіралі;
- Г) поступальний розвиток культури;
- Д) усі відповіді не вірні.

2. Виключите зі списку представників вітчизняної соціології: У. Самнер, Е. де Роберти, Э. Дюркгейм, М. Вебер, О. Конт, Г. Зиммель, Г. Спенсер.

3. Виключите зі списку представників західної соціології: Л. Мечников, Н. Кареев, М. Бакунин, П. Сорокін, Е. де Роберти, М. Ковалевский.

4. Соціалізація – це:

- А) метод аналізу соціальної інформації;
- Б) спосіб адаптації;
- В) етап зімкнення колективу;
- Г) інтериоризація;
- Д) усі відповіді вірні.

5. Види соціологічних досліджень:

- а) теоретичні;
- б) емпіричні;
- в) когортные;
- г) панельні;
- д) повторні;
- е) усі відповіді вірні;
- ж) вірні відповіді в), г).

6. Види соціологічних досліджень:

- А) разові;
- Б) повторні;
- В) аналітичні;
- Г) описові;
- Д) розвідувальні;
- Е) усі відповіді вірні;
- Ж) усі відповіді не вірні.

З) вірні відповіді а), б).

Варіант 10

1. Соціальна культура – це:

- А) знаки і значення, приписувані діям;
- Б) зразки і норми поведіння;
- В) аксиологічна система;
- Г) регулятивний механізм взаємодії людей;
- Д) усі відповіді вірні.

2. Ескейпизм – це:

- А) вид соціалізації особистості;
- Б) вид конформізму;
- В) модель «рівнобіжного існування» особистості;
- Г) спосіб адаптації в даному суспільстві;
- Д) усі відповіді не вірні.

3. Акомодация – це:

- А) «нав'язування» далеких цінностей;
- Б) добровільне освоєння цінностей іншої культури;
- В) модель етноцентризму;
- Г) усі відповіді не вірні.

4. Термін «соціологія» увів:

- А) Конфуцій;
- Б) Аристотель;
- В) П.Сорокін;
- Г) О.Конт;
- Д) Е.Дюркгейм;

Е) усі відповіді не вірні.

5. Маргинальность – це:

- А) прояв аномії;
- Б) прояв девіації;
- В) перехідний соціальний стан;
- Г) наслідок культурної відсталості;
- Д) наслідок психологічної невідповідності;

- Е) усі відповіді вірні;
- Ж) вірні відповіді в) – д);
- З) вірні відповіді б) і д);
- И) усі відповіді не вірні.

Варіант 11

1. Аномія – це:

- а) стадія соціалізації особистості;
- б) вид девиації;
- г) модель адаптації особистості в суспільстві;
- д) злочинність;
- е) порушення соціальних і правових норм даного суспільства;
- ж) вірні відповіді а), г);
- з) вірні відповіді д), е).

2. Закордонна соціологія представлена:

- а) теорія «людських відносин»;
- б) концепція «досугової цивілізації»;
- в) теорія соціальної стратифікації;
- г) школа «соціальних систем»;
- д) усі відповіді не вірні.

3. Вітчизняна соціологія представлена:

- а) теорія «соціальних систем»;
- б) концепція «збагачення праці»;
- в) антиеволюційна теорія суспільного розвитку;
- г) теорія соціальної мобільності;
- д) вірні відповіді а), б);
- е) вірні відповіді в), г).

4. Полігамія:

- а) вид моногамії;
- б) різновид ендогамії;
- г) груповий шлюб;
- д) парний шлюб;
- е) вірні відповіді а), в);

ж) вірні відповіді б), г);

з) усі відповіді не вірні.

5. Моногамія – це:

а) вид полігамії;

б) первинний промискуитет;

в) груповий шлюб;

г) поліандрія;

д) усі відповіді не вірні.

ПРОГРАМА «НАУКОВЕ, НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ, МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ І
ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ УТВОРЕННЯ УКРАЇНИ»

АНКЕТА МОНІТОРИНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СТУДЕНТІВ ДДМА

ШАНОВНИЙ КОЛЕГА!

Запрошуємо Вас взяти участь в обговоренні важливих для університету, його колективу проблем. Для цього Вам належить відповісти на питання цієї анкети.

Просимо уважно ознайомитися з кожним питанням анкети і можливими варіантами відповідей і відповісти на все з них, обвівши кружком відповідний номер. Якщо ж є необхідність, допишіть свій варіант.

Просимо Вас бути уважними і не залишати питання без відповідей. Своє прізвище указувати не потрібно.

Наперед дякуємо за відповіді, за Вашу працю.

1. НА ЯКОМУ КУРСІ ВИ ВЧИТЕСЯ? _____

2. НА ЯКОМУ ФАКУЛЬТЕТІ? _____

3. ЧИМ ВИ КЕРУЄТЕСЯ, ДІСТАЮЧИ ВИЩУ ОСВІТУ? (Відзначте не більш дві головні для Вас причини):

1. Прагненням стати високоосвіченим фахівцем, професіоналом в своїй справі.
2. Бажанням стати культурною людиною, інтелігентом, наміром розвинути свої здібності.
3. Прагненням уникнути служби в армії.
4. Бажанням пожити цікавим студентським життям
5. Усвідомленням того, що без диплома про вищу освіту важко чого-небудь досягти в житті.

6. Інші причини (напишіть) _____

4. ЯКОЮ МІРОЮ ВАМ ЗАРАЗ ПОДОБАЄТЬСЯ ВИБРАНА СПЕЦІАЛЬНІСТЬ?

1. Дуже подобається.
2. Мабуть, подобається.
3. Мабуть, не подобається.
4. Зовсім не подобається.
5. Важко сказати.

5. ЧИМ ВИ КЕРУЄТЕСЯ, ВІДВІДУЮЧИ АУДІТОРНІ ЗАНЯТТЯ (ЛЕКЦІЇ, СЕМІНАРИ І ІН.)? (Можна відзначити декілька відповідей)

1. Це мій обов'язок як студента.
2. Прагнення одержати добротні знання, взнати нове.
3. Пошана до викладача.
4. Висока якість занять, що проводяться.
5. Строгий контроль над відвідуваною.
6. Бажання зустрітеться, поспілкуватися з друзями.
7. Жива, творча атмосфера на заняттях.
8. Інше (напишіть) _____
9. Важко відповісти.

6. для підготовки до СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯМ ВИ, ЯК ПРАВИЛО (Відзначте один варіант)

1. читаєте тільки обов'язкову літературу.
2. читаєте обов'язкову і додаткову літературу, рекомендовану викладачем.
3. . прагнете вивчити також самостійно підібраний по даній темі.
4. . обмежуєтеся конспектом лекцій або підручником.
5. . нічого не читаєте.
6. Важко сказати, буває по-різному.

7. ЯК ВИ В ЦІЛОМУ ОЦІНЮЄТЕ СВОЄ ВІДНОШЕННЯ ДО АВЧАННЯ?

1. Вважаю, що вчуся з повною віддачею сил і здібностей.
2. Вчуся, не байдикуючи, але без особливої напруги сил.
3. Признатися, не стараюся.

4. Інше (напишіть)

8. ЧИ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ НОВІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИКЛАДАННІ УЧБОВИХ ДИСЦИПЛІН НА ВАШОМУ КУРСІ?

1. Так. 2. Ні.

ЯК ВИ ОЦІНЮЄТЕ ПО П'ЯТИБАЛЬНОЇ СИСТЕМІ ЕФЕКТИВНІСТЬ ВКЛЮЧЕННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС НА ВАШОМУ ФАКУЛЬТЕТІ НОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ? (Обведіть кружком потрібну цифру по кожному рядку)

9. Електронні підручники	5	4	3	2	1
10. Комп'ютерне тестування	5	4	3	2	1
11. Письмовий іспит	5	4	3	2	1
12. Інтернет	5	4	3	2	1

ЯКОЮ МІРОЮ У ВАС Є МОЖЛИВІСТЬ ПРОЯВИТИ І СЕБЕ НА УЧБОВИХ ЗАНЯТТЯХ? (Відзначте, будь ласка, по кожній строчці)

	на більшості	на меншині занять	такої можливості
13. Відстоювати свою позицію			
14 Звістки діалог, суперечка з викладачем			
15 Давати оцінку фактам, подіям, результатам наукового пошуку			
16. Пропонувати проблему для обговорення			

ОЦІНІТЬ, БУДЬ ЛАСКА, РІВЕНЬ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧБОВИХ ДИСЦИПЛІН, ЧИТАНИХ НА ВАШОМУ КУРСІ (Обведіть кружком потрібну цифру по кожному рядку з урахуванням п'ятибальної шкали)

17 Наявність учбових програм	5	4	3	2	1
18 Наявність і доступність підручників і навчальних посібників	5	4	3	2	1

19. Оснащеність семінарських, практичних і лабораторних занять приладами, устаткуванням, витратними матеріалами, комп'ютерними технологіями	5	4	3	2	1
20. Наявність методичних допомог і керівництва по курсових і дипломних роботах, виробничій практиці	5	4	3	2	1

21. ЧИ ВВАЖАЄТЕ ВИ НЕОБХІДНИМ ЗМІНИТИ СОВІДНОШЕННЯ АУДИТОРНИХ І ВНЕАУДИТОРНИХ ЗАНЯТЬ НА КОРИСТЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ?

1. Так. 2. Ні. 3. Важко відповісти.

22. ЯКИЙ ХАРАКТЕР ВЗАЄМОСТОСУНКІВ СКЛАВСЯ У ВАС З БІЛЬШІСТЮ ВИКЛАДАЧІВ? (Можлива одна відповідь)

1. Живий особистий контакт, сприяючий взаєморозумінню.
2. Чисто формальні контакти в рамках учбового процесу.
3. Взаємна напруженість, дратівливість, нерозуміння.

23. ЧИ Є СЕРЕД ВИКЛАДАЧІВ ДДМА ТОЙ, КОГО ВИ МОГЛИ Б НАЗВАТИ ПРИКЛАДОМ, ЗРАЗКОМ ДЛЯ СЕБЕ?

1. Так. 2. Ні.

24. ЧИ Є СЕРЕД ВИКЛАДАЧІВ ДДМА ТІ, З КИМ У ВАС СТІЙКІ ТВОРЧІ ВІДНОСИНИ І КОГО ВИ МОГЛИ Б НАЗВАТИ СВОЇМИ НАСТАВНИКАМИ?

1. Так. 2. Ні.

25. ЧИ МОЖЕТЕ ВИ СКАЗАТИ, ЩО, СКЛАДАЮЧИ ІСПИТИ І ЗАЛІКИ, З БОКУ ВИКЛАДАЧІВ ВИ ЗАВЖДИ БАЧИТЕ ОБ'ЄКТИВНЕ І СПРАВЕДЛИВЕ ВІДНОШЕННЯ ДО СЕБЕ, ДО ВАШИХ ЗНАНЬ І ПІДГОТОВКИ?

1. Так. 2. Ні. 3. Важко відповісти.

26. ЯК ЧАСТО ВИ СТИКАЄТЕСЯ ПРИ ЗДАЧІ ЕКЗАМЕНІВ І ЗАЛІКІВ З УПЕРЕДЖЕНЕМ ДО СЕБЕ ВІДНОШЕННЯМ З БОКУ ВИКЛАДАЧІВ, НЕОБ'ЄКТИВНІСТЮ, НЕСПРАВЕДЛИВІСТЮ?

1. Часто. 2. Рідко. 3. Ніколи.

27. ЧИ ВЛЯЄТСЯ ДЛЯ ВАС ПРИЙНЯТНОЇ МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТОВУВАННЯ ПРИ ЗДАЧІ ЗАЛІКІВ І ІСПИТІВ ТАК ЗВАНИХ «НЕСТАТУТНИХ ВІДНОСИН» (прохання друзів, знайомих, батьків і т.п.)?

1. Так. 2. Ні. 3. Важко відповісти.

ЯК ВИ ОЦІНЮЄТЕ ЯКІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ НА ВАШОМУ ФАКУЛЬТЕТІ? (Відзначте по кожній

	Хороше	Середнє	Погане
28. Рівень викладання	1	2	3

29. Залучення студентів до науково-дослідної роботи	1	2	3
30. Організація виробничої практики, інші сфери залучення до професії	1	2	3
31. Інформування про ситуацію на ринку праці, перспективах трудовлаштування за фахом	1	2	3

32. ЯК БИ ВИ ОХАРАКТЕРИЗУВАЛИ КОЛЕКТИВ СВОЄЇ УЧБОВОЇ ГРУПИ? (Можлива тільки одна відповідь)

1. Згуртований, дружний.
2. Помітно виражені окремі угруповання.
3. Роз'єднаний, в основному кожен сам по собі.
4. Важко відповісти.

ЧИ МОЖЕТЕ ВИ СКАЗАТИ, ЩО У ВАШІЙ УЧБОВІЙ ГРУПІ ВІДБУВАЄТЬСЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ, РОЗЩАРУВАННЯ СТУДЕНТІВ ПО НАСТУПНИХ ЧИННИКАХ?

33. АТЕРІАЛЬНОМУ ПОЛОЖЕННЮ:

1. Так.
2. Ні.

33. КУЛЬТУРНИМ ІНТЕРЕСАМ:

1. Так.
2. Ні.

35. СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОМУ ПОЛОЖЕННЮ БАТЬКІВ:

1. Так.
2. Ні.

36. НАЦІОНАЛЬНІЙ ОЗНАЦІ, ЗЕМЛЯЦТВУ:

1. Так.
2. Ні.

37. ВІД ЧОГО ЗАЛЕЖИТЬ ПРЕСТИЖ, АВТОРИТЕТ СТУДЕНТА У ВАШІЙ УЧБОВІЙ ГРУПІ? (Можна виділити не скільки варіантів)

1. Від його успіхів в навчанні.
2. Від високих моральних якостей (принциповості, готовність прийти на допомогу і ін.).
3. Від його майнового положення, фінансових можливостей, проведення часу, наявності дорогих і елітних речей, особливого стилю.
4. Від його високої культури, ерудиції у області літератури, мистецтва.
5. Від його оригінальності, несхожості на інших.
6. Від наявності широкого круга знайомств, потрібних зв'язків за межами університету.
- 7 Інших якостей (напишіть) _____

38. БІЛЬШІСТЬ ВАШИХ ДРУЗІВ Є (можлива одна відповідь):

1. Студентами Вашої учбової групи.
2. Студентами Вашого факультету.
3. Студентами ДДМА.
4. Студентами інших вузів.
5. Мої друзі не є студентами.

6. Важко відповісти.

39. ЧИ ГОРДИТЕСЯ ВИ ТИМ, ЩО Є СТУДЕНТОМ ДДМА?

1. Так, кінцево.
2. Загалом, так.
3. Загалом, ні.,
4. Звичайно, ні.
5. Важко відповісти.

З ЯКИМИ НЕГАТИВНИМИ *ЯВИЩАМИ* ВИ ЗУСТРІЧАЛИСЯ В ДДМА (ЙОГО ГУРТОЖИТКАХ) -? (Відзначте, будь ласка, по кожному рядку)

	Дуже часто	Часто	Рідко	Ніколи
40 Шахрайство	1	2	3	4
41 Здирство	1	2	3	4
42 Вживання наркотиків	1	2	3	4
43 Торгівля наркотиками	1	2	3	4
44 Пияцтво		2	3	4
45 Проституція		2	3	4
46 Крадіжка		2	3	4
47 Насильство		2	3	4
48 Бійки, бешкети		2	3	4

49. ЧИ ПІДРОБЛЯЄТЕ ВИ?

1. Так, маю постійну роботу.
2. Так, маю тимчасову роботу.
3. Так, епізодично, де доведеться.
4. Ні, підробки не маю.

50. ЯКЩО ВАМ ДОВОДИТЬСЯ ПІДРОБЛЯТИ В ЗОВНІ-УЧБОВИЙ ЧАС, ТО ВКАЖІТЬ, БУДЬ ЛАСКА, ЯКИЙ ХАРАКТЕР ВАШОЇ РОБОТИ?

1. Робота за фахом, яку вибрали у вузі.
2. Переважно інтелектуальна робота по іншій спеціальності.
3. Участь в реалізації товарів (лотковий бізнес, торговельний агент і т.д.).
4. Переважно фізичний, обслуговуючий працю.
5. Інше (напишіть) _____

51. ЯКЩО ВИ В ДАНИЙ ЧАС ПРАЦЮЄТЕ, ТО СКІЛЬКИ ГОДИН В ТИЖДЕНЬ ВИ ЗАЙНЯТІ? (Напишіть)

ЯК ВИ ОЦІНЮЄТЕ СВОЄ ПОЛОЖЕННЯ СЬОГОДНІ-? (Відзначте в кожному рядку):

	Добре	Задовільно	Погано
52 Матеріально забезпечені	1	2	3
53 Харчується	1	2	3
54 Одягається	1	2	3

55 Стан здоров'я	1	2	3
56 В цілому життя складається	1	2	3

57. ЯКБИ ВАМ ДОВЕЛОСЯ ЗАРАЗ ЗНОВ ВИБИРАТИ, ВИ СТАЛИ Б ВСТУПАТИ ДО ДДМА ПО ЦІЙ СПЕЦІАЛЬНОСТІ?

1. Так, став би вступати до університету на цей факультет.
2. Вступав би до університету, але на інший факультет.
3. Вступав би до іншого вузу, але по тій же спеціальності.
4. Вступав би до іншого вузу і на інший факультет.
5. Не став би взагалі діставати вищу освіту.
6. Важко сказати.

58. ЯКИЙ ЖИТТЄВИЙ ВИБІР ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ДДМА ЗДАЄТЬСЯ ВАМ ПЕРЕВАЖНІШИМ? (Можлива одна відповідь!)

1. Піду працювати по одержаній спеціальності.
2. Шукатиму місце, де добре платять, і не обов'язково за фахом.
3. Мрію мати власну справу і прагнутиму до цього.
4. Житиму, як вийде, як дозволять обставини.
5. Постараюся виїхати за межу і працювати там.
6. Постараюся одержати іншу спеціальність.
7. Поступлю в аспірантуру.
8. Інше (напишіть) _____

59. З ЧИМ ВИ ЗВ'ЯЗУЄТЕ СВОЇ ЖИТТЄВІ ІДЕАЛИ І ПРАГНЕННЯ? (Можлива одна відповідь)

1. З кар'єрою ученого.
2. З кар'єрою бізнесмена.
3. З кар'єрою політика.
4. З кар'єрою «вільного художника».
5. Мій ідеал — людина-професіонал в своїй справі.
6. Мрію про життя за рубежом.
7. З кар'єрою релігійного діяча.
8. Я не можу сказати, що у меду є певні ідеали.
9. Або (допишіть) _____

60. ДЕ ВИ ЗБИРАЄТЕСЯ ЖИТИ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ВУЗУ?

1. У Харкові.
2. Виїду з Харкова.
3. Поки не вирішив.

61. У ЯКИХ СФЕРАХ ВИ ХОТІЛИ І МОГЛИ Б ВИХОДЯЧИ З РІВНЯ СВОЄЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ПРАЦЮВАТИ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ДДМА? (Відзначте не більш 2-х варіантів)

1. У системі освіти (школи, гімназії і т.п.).
2. У системі вищої школи (університети, інститути і ін.).
3. На підприємствах військово-промислового комплексу.
4. У інших сферах матеріального виробництва.

5. У органах державного управління.
6. У сфері підприємництва, бізнесі.
7. У засобах масової інформації, в рекламі.
8. У правоохоронних органах (прокуратура, МВС і ін.).
9. Іншій сфері (напишіть) _____

62. ЯКИЙ ВАРІАНТ ТРУДОВЛАШТУВАННЯ ВАС БІЛЬШЕ ПРИВЕРТАЄ?

1. Велика визначеність у всьому, гарантоване працевлаштування, середня зарплата.
2. Значна частка ризику в рішенні проблем зайнятості.
3. Самостійний вихід на ринок праці з рівними шансами на успіх і невдачу.
4. Не знаю.

63. ЯК ВИ ОЦІНЮЄТЕ ПЕРСПЕКТИВИ СВОГО ТРУДОВЛАШТУВАННЯ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ВУЗУ? (Відзначте тільки один варіант)

1. Я вже твердо знаю, де працюватиму.
2. У мене є декілька варіантів трудовлаштування, але поки без чітких гарантій.
3. Найімовірніше, після закінчення вузу я буду якийсь час безробітним.
4. Ще не замислювався над цим.

64. ЧИ СТУРБОВАНІ ВИ ПЕРСПЕКТИВОЮ СТАТИ БЕЗРОБІТНИМ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ УНІВЕРСИТЕТУ? (Можлива одна відповідь)

1. Не думав про це.
2. Випробовую сильне занепокоєння.
3. Частково стурбований.
4. Упевнений, що з моєю спеціальністю без роботи не залишуся.
5. Інше (напишіть) _____
6. Важко відповісти.

65. ЩО ВИ РОБИТЕ ДЛЯ ТОГО, ЩОБ ОТРИМАТИ РОБОТУ ЗА ФАХОМ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ВУЗУ? (Можна відзначити декілька варіантів)

1. Систематично відвідую службу зайнятості і молодіжну біржу праці для тримання інформації про вакансії.
2. Самостійно шукаю роботу.
3. Мені допомагають родичі, друзі, знайомі.
4. У пошуках роботи використовую відомості із засобів масової інформації (газети, бюлетені, радіо, телебачення).
5. Мені надають допомоги працівники мого факультету, вузу.
6. Інше (напишіть) _____
7. Поки нічого не роблю для пошуку роботи.

66. ДЛЯ БІЛЬШОСТІ ЛЮДЕЙ ХАРАКТЕРНИЙ ПЕВНИЙ ТИП ПРОВЕДЕННЯ ВІЛЬНОГО ЧАСУ, ЙОГО ПЕРЕВАЖНЕ ВИКОРИСТОВУВАННЯ ДЛЯ ТИХ АБО ІНШИХ ЗАНЯТЬ. ЯКИЙ З НИЖЧЕПЕРЕРАХОВАНИХ ТИПІВ ДОЗВІЛЛЯ ХАРАКТЕРНИЙ ДЛЯ ВАС?

(Можна виділити не більш 3-х пунктів)

1. Найчастіше це проглядання телепередач, відеофільмів, прослуховування музичних записів.
2. Читання художньої літератури.

3. Пріоритет віддаю регулярним заняттям фізичної культурою, спортом.
4. Захоплений наукою, велику частину вільного часу займаюся читанням наукової літератури, аналізом і обговоренням наукових проблем і т.п.
5. Займаюся підробками, в т.ч. комерційної діяльністю.
6. Вважаю за краще проводити вільний час в кафе, дискотеках.
7. Художня творчість (малюю, граю на музикальних інструментах, беру участь в роботі художніх студій, самодіяльності і т.д.).
8. Мене захоплює політична діяльність.
9. Основна частина вільного часу йде на рішення побутових проблем.
10. Інший тип переважного використання вільного часу (напишіть)

67. ЧИ Є ВИ ЧЛЕНІВ ЯКИХ-НЕБУДЬ СУСПІЛЬНИХ, ТВОРЧИХ І ЛЮБИТЕЛЬСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ, ЩО ФУНКЦІОНУЮТЬ В ДДМА (зокрема спортивних секцій, театральних і літературних студій і т.д.)?

1. Так
2. Ні.

68. ЯКІ ФОРМИ БОРотьБИ ЗА СВОЇ ПРАВА ВИ ВВАЖАЄТЕ ПРИЙНЯТНИМИ ДЛЯ СЕБЕ? (Можлива одна відповідь)

1. Не збираюся брати участь в якій-небудь боротьбі.
2. Тільки форми, дозволені законом (мітинги, соборання, петиції і т.д.)
3. Будь-які форми, в т.ч. громадянська непокора.
4. Важко відповісти.

69. ЧИ МОЖЕТЕ ВИ СКАЗАТИ, ЩО В ДДМА ВАШІ ПРАВА І ІНТЕРЕСИ ЯК СТУДЕНТА ПОРУШУЮТЬСЯ, ІГНОРУЮТЬСЯ?

1. Так.
2. Ні.
3. Не знаю.

70. ЧИ ЗНАЄТЕ ВИ, ЩО В РГУ СТВОРЕНИЙ СОЮЗ СТУДЕНТІВ, ЧИ ОБІЗНАНІ ПРО ЗАДАЧІ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ?

1. Так, я знаю про Союз студентів і його задачі.
2. Чув про його створення, але не знаю, ніж він займається.
3. Нічого не чув про Союз студентів РГУ.

71. ЧИ БРАЛИ ВИ УЧАСТЬ В ЗАХОДАХ, ЩО ПРОВОДЯТЬСЯ СОЮЗОМ СТУДЕНТІВ ДДМА?

1. Так.
2. Ні.

72. З ЯКИМ НАСТРОЄМ ВИ ДИВИТЕСЯ В МАЙБУТНЄ?

1. З надією і оптимізмом.
2. Спокійно, але без особливих надій і ілюзій.
3. З тривогою і невпевненістю.
4. Із страхом і відчаєм.
5. Не знаю.

І НА ЗАКІНЧЕННЯ ДЕКІЛЬКА СЛІВ ПРО СЕБЕ:

73. ВАШ ПОЛ _____

74. ВІК _____

75. ВАША НАЦІОНАЛЬНІСТЬ _____

76. ЯКУ ШКОЛУ ВИ ЗАКІНЧИЛИ?

1. Традиційну середню школу.
2. Школу нового типу (гімназію, ліцей).
3. Школу певного профілю, з поглибленим вивченням окремих предметів.
4. Іншу (напишіть) _____

77. ДЕ ВИ ЖИЛИ ДО ВСТУПУ ДО ДДМА?

1. У Харкові.
2. У іншому місті Харківської області
3. У сільській місцевості Харківської області.
4. У іншому місті України (напишіть) _____
5. У сільській місцевості інших регіонів України (напишіть) _____
6. Інше (напишіть) _____

УТВОРЕННЯ ВАШИХ БАТЬКІВ:

	БАТЬКА 78	МАТЕРІ 79
1. НЕПОВНЕ СЕРЕДНЄ		
2. СЕРЕДНЄ ЗАГАЛЬНЕ		
3. СЕРЕДНЄ СПЕЦІАЛЬНЕ		
4. ВИЩЕ		

ОСНОВНЕ МІСЦЕ РОБОТИ БАТЬКІВ

	БАТЬКА 80	МАТЕРІ 81
1. Державне підприємство		
2. Акціонерне суспільство		
3. Приватне підприємство (в т.ч. сімейне), сумісне, з іноземними інвесторами		
4. Державна установа освіти, науки, медицина, культури		
5. Армія, правоохоронні органи		
6. Недержавне підприємство, пов'язане з підприємництвом, комерційною, фінансовою діяльністю		
7. Індивідуальне підприємництво (ІТД, вулична торгівля, послуги, посередництво і т д)		
8. Інше (напишіть)		

ДО ЯКОЇ КАТЕГОРІЇ ПРАЦЮЮЧИХ ВІДНОСЯТЬСЯ ВАШІ РОДИТЕЛІ-? .

	БАТЬКО 82	МАТИ 83
1 Керівник підприємства, установи і його заступник		

2 Керівник структурного підрозділу (цеху, відділу і т.д.)		
3 Фахівець технічного, гуманітарного, економічного, медичного профілю		
4 Службовець (секретар, лаборант, касир і т п)		
5 Робітника кваліфіковано		
6 Робітник некваліфікований		
7 Підприємець, комерсант		
8 Безробітний		
9 Пенсіонер		
10 Інше		

84. НА ЯКИХ УМОВАХ ВИ ПОСТУПИЛИ В ДДМА?

1. На звичних, по загальному конкурсу.
2. На комерційних.

85. ЯКЩО ВИ НАВЧАЄТЕСЯ НА КОМЕРЦІЙНИХ УСЛОВІЯХ, ЯКУ СУМУ ДОВОДИТЬСЯ ПЛАТИТИ ЗА ОДИН ЦЕМЕСТР НАВЧАННЯ?

86. ХТО ОПЛАЧУЄ ЦЮ СУМУ?

1. Повністю батьки.
2. Повністю спонсори.
3. Повністю Ви.
4. Частково Ви, частково батьки або спонсори.

87. ЯК ВИ ГОТУВАЛИСЯ ДО ПРИЙМАЛЬНИХ ІСПИТІВ В ДДМА?
(Можливі декілька відповідей)

1. За допомогою репетитора.
 2. Самостійно.
 3. Займався в недільній школі при факультеті.
 4. Відвідував підкурси.
 5. Займався з батьками, родичами.
 6. Інше (напишіть) _____
-

88. ВАША УСПІШНІСТЬ:

- 1 Вчуся в основному на «відмінно»
2. На «добре» і «відмінно».
- 3 Іноді буває «задовільне»; ""
- 4, В основному на «задовільно».

89. ВАШ СІМЕЙНИЙ СТАН:

1. Неодружений (не замужем).
2. Одружений (заміжжю), дітей немає.

3. Одружений (заміжжю), діти є.

90. ДЕ ВИ ПРОЖИВАЄТЕ? ЯКЩО ДЛЯ ВАС ХАРАКТЕРНЕ МЕШКАННЯ НЕ В ОДНОМУ МІСЦІ (НАПРИКЛАД, ДЕКІЛЬКА ДНІВ В ТИЖДЕНЬ ЖИВЕТЕ У БАТЬКІВ В СУСІДНЬОМУ МІСТІ, ІНШИЙ ЧАС — В ГУРТОЖИТКУ), ТО МОЖНА ВІДЗНАЧИТИ ДЕКІЛЬКА ПУНКТІВ.

1. Удома з батьками.
2. У власній квартирі.
3. У гуртожитку.
4. На приватній квартирі.
5. У родичів.
6. Де ще (напишіть) _____

91. ЯК БИ ВИ ОХАРАКТЕРИЗУВАЛИ СВОЄ НИНІШНЄ МАТЕРІАЛЬНЕ ПОЛОЖЕННЯ? ЧИ ЖИВЕТЕ ВИ:

1. У достатку, ні в чому собі не відмовляючи.
2. Непогано, хоча для цього доводиться витратити дуже багато сил.
3. Насилу, ледве зводячи кінці з кінцями.
4. Тяжкий, доводиться недоїдати, відмовлятися від найнеобхіднішого
5. Важко відповісти.
6. Немає відповіді.

Спасибі, всього вам доброго!

Центр соціологічних досліджень
Донецького національного університету

АНКЕТА МОНІТОРИНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

«СИМВОЛИ НАШОГО ЧАСУ»

Номер анкети			

№ код

01 Республік, край, область, автономна область, автономний округ, місто
федерального підпорядкування

--	--	--

(заповнюється регіональним представником)

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ІНТЕРВ'Ю

Інтерв'юер! Запишіть назву населеного пункту

001. Назва населеного пункту. | | |

002. Адміністративна класифікація місця інтерв'ю

(заповнюється регіональним представником)

1. Москва.
2. Столиця республіки, краєвий, обласний центр.
3. Місто, але не столиця республіки, не краєвої або обласний центр.
4. Селище міського типу.
5. Сіло, село.

003. Чисельність населення місця інтерв'ю

за станом на 1 січня 2004 р | | | | | | | | |

(заповнюється регіональним представником)

004. Номер інтерв'юера | | | | | *(заповнюється регіональним представником)*

Інтерв'юер! Відзначте номер інтерв'ю.

005. Номер інтерв'ю для інтерв'юера

Інтерв'юер! Відзначте дату проведення інтерв'ю.

006-007. Дата інтерв'ю

□ □ □ □ □ □ □ □
день місяць

Інтерв'юер! Відміряйте місцевий час засади інтерв'ю.

008-009. Місцевий час засади інтерв'ю

□ □ □ □ □ □ □ □
ГОДИНИ ХВИЛИНИ

Здрастуйте!

Ми вивчаємо думки людей про їх повсякденне життя, про життя країни. Для участі в нашому опиті Ви відібрані випадковим чином. Я не можу замінити Вас ніким іншим. Ми поні-травнем, що Ви витратите на бесіду частину свого вільного часу, і будемо дуже вдячні Вам за допомогу в нашому дослідженні, за Ваші щирі відповіді.

Інтерв'юер! У більшості питань респондент може вибрати тільки ОДИН варіант відповіді. Випадки, коли можливі декілька варіантів відповіді, спеціально обмовляються.

1. Як змінилося Ваше власне матеріальне положення за останній рік?

1. Істотно покращало.
 2. Небагато покращало.
 3. Не змінилося.
 4. Небагато погіршало.
 5. Істотно погіршало.
 6. *Важко відповісти.*
-

Інтерв'юер! Передайте респонденту картку № 1. Відзначте варіанти відповіді для 1996 і 2000 років по кожній позиції.

2. Наскільки актуальні сьогодні і наскільки актуальні перед минулими президентськими виборами в 1999 р. особисто для Вас і Вашої сім'ї наступні проблеми?

Коди відповідей:

1. Дуже актуальні.
2. Швидше актуальні, чим немає.
3. Швидше не актуальні, чим актуальні.
4. Не актуальні.
5. Важко відповісти.
6. Відмова.

	2004 рік						1999 рік					
	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	би
1 Небезпека виявитися без роботи	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	би
2. Страх стати жертвою насильства	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6
3. Затримки з виплатою зарплати або пенсії	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6
4. Зниження рівня життя, брак найнеобхіднішого	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	би
5 Зростання соціальної нерівності	1	2	3	4	5	би	1	2	3	4	5	би
6. Можливість введення диктатури в країні	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6
7. Беззаконня, корупція	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6
8. Некомпетентність властей	1	2	3	4	5	би	1	2	3	4	5	би
9. Протекціонізм, що росте, неможливість нічого добитися без зв'язків	1	2	3	4	5	би	1	2	3	4	5	6

3. Де на 5-балльній шкалі Ви могли б сьогодні розташувати себе і свою сім'ю, якщо вважати, що 1 — самий низький матеріальний достаток, бідні люди, 5 — самий високий матеріальний достаток, багаті люди

1

2

3

4

5

4. А де на цій шкалі Ви помістили б себе 5-6 років тому?

1

2

3

4

5

Інтерв'юер! Передайте респонденту картку № 2.

5. Якщо Ваше життя погіршується, то, як Ви думаете, хто в цьому винуватий? (Відзначте не більш 3-х варіантів відповіді.)

1. Винуваті ми самі, громадяни країни.
2. Корумповані урядовці.
3. Особисто Президент.
4. Мафіозні структури.
5. Державна Дума.
6. Органи місцевої влади.
7. Політики, що сприяли розпаду СРСР.
8. Політична опозиція.
9. Міжнародне співтовариство (США, Західна Європа, Японія)
10. Уряд країни.
11. Підприємці.
12. Інше _____
13. *Важко відповісти.*
14. *Відмова.*

6. Як, на Ваш погляд, зміниться Ваше власне матеріальне положення через рік?

1. Істотно покращає.
2. Небагато покращає.
3. Не зміниться.
4. Небагато погіршає.
5. Істотно погіршає.
6. *Важко відповісти.*
7. *Відмова.*

Інтерв'юер! Передайте респонденту картку № 3.

7. Якщо в найближчому майбутньому економічна ситуація в країні погіршає, як Ви поступите? (Тільки ОДИН варіант відповіді).

1. Терпляче чекатиму кращих часів.
2. Самостійно шукатиму будь-які шляхи для поліпшення свого життя.
3. Прилучуся до організації, що добивається зміни влади шляхом виборів.
4. Прилучуся до організації, що добивається зміни влади будь-яким шляхом.
5. Стану учасником економічних страйків.
6. Стану учасником політичних страйків.
7. Поступлю як більшість людей.
8. Спробую емігрувати.

9. Інше _____
10. *Важко відповісти.*
11. *Відмова.*

Інтерв'юер! Передайте респонденту картку № 4.

8 У запропонованому списку відзначте, будь ласка, ТРИ сили, які, з Вашої точки зору, роблять сьогодні найбільший вплив на життя країни.

1. Армія.
2. Опозиційні політичні партії.
3. Президент.
4. Інтелігенція.
5. Уряд.
6. Прем'єр-міністр.
7. Журналісти.
8. Правоохоронні органи.
9. Профспілки.
10. Парламент.
11. Лідери УНДП.
12. Найрозвиненіші країни.
13. Підприємці.
14. Церква.
15. Ніхто.
16. Інше _____
17. *Важко відповісти.*
18. *Відмова.*

Інтерв'юер! Передайте респонденту картку № 5. Відзначте варіанти відповіді по кожному рядку

9. Чи підтримаєте Ви кандидата в Президенти, який:

	ТАК	НІ	3. 0.
9 1 Засудить використання насильства в політиці	1	2	3
9 2 використовуватиме всі можливі засоби для того, щоб захистити свою владу, дану йому виборцями	1	2	3
9 3 Вірить в диктатуру закону	1	2	3
9 4 Вважає, що для країни жорстка і послідовна політика краща, ніж переговори і компроміси з різними політичними силами	1	2	3
9 5 Обмежить ціни на товари першої необхідності і забезпечить невелику, але регулярно виплачувану зарплату	1	2	3

9 6 проводитиме ліберальні ринкові реформи для забезпечення гідного майбутнього країни	1	2	3
9 7 Вважає, що підтримка народу - єдиний спосіб зберегти свою владу	1	2	3
9. 8. Вважає, що народ дав йому владу для того, щоб він міг діяти так, як необхідно в даній ситуації	1	2	3
9. 9 Вважає, що союз слов'янських народів буде для них	1	2	3
9. 10. прагнутиме до співпраці з найрозвиненішими країнами	1	2	3

10. Пригадайте, будь ласка, за кого Ви голосували в першому турі виборів Президента України в 1999 р. ?

1. За Л. Кравчука.
2. За П. Симоненко.
3. За А.Марчука.
4. За Ю.Тимошенко.
5. За В.Януковича.
6. За іншого кандидата.
7. Проти всіх (викреслив всі прізвища).
8. Не брав участь у виборах.
9. Не пам'ятаю, за кого голосував.
10. Відмова.

11. За кого ви голосували на президентських виборах в 1999 р. ?

1. За В. Ющенко.
2. За П. Шкиля.
3. За Л. Кучму.
4. За П.. Симоненко.
5. За іншого кандидата.
6. Проти всіх (викреслив всі прізвища).—————→
7. Не брав участь у виборах —————→
8. Не пам'ятаю, за кого голосував —————→
9. Відмова. —————→

<p>Перехід до питання № 13</p>
--

Інтерв'юер! Передайте респонденту картку № 7.

12. Чому Ви в 1999 р. голосували за цього кандидата?

(Вкажіть не більш ТРИ причини.)

1. Він — природжений лідер.
2. Він кращий за інших знав, що потрібно робити.
3. Він той, що треба.
4. Він один з нас — проста людина.
5. Мене влаштовувала його програма.
6. У нього стратегічне мислення, ясні цілі.

7. Він — людина справи.
8. У нього надійна команда.
9. Йому властиві професіоналізм і компетентність.
10. Він здатний говорити, переконувати.
11. Його відрізняли доброта, людські якості.
12. У нього приваблива зовнішність.
13. Він розумів турботи людей.
14. Він був меншим із злий.
15. Він був новим, не таким, як інші.
16. Я голосував так само, як і більшість.
17. Не з кого було вибирати.
18. Не пам'ятаю.
19. Інше _____
20. *Важко відповісти.*
21. *Відмова.*

13. Як Ви відноситеся до політики, що проводиться Президентом...

	Позитивно	Байдуже	Негативно	Важко сказати
1. По відношенню до опозиції	1	2	3	4
2. Відносно засобів масової інформації	1	2	3	4
3. У сфері економічних перетворень	1	2	3	4
4. По відношенню до регіонів	1	2	3	4
5. У сфері зовнішньої політики	1	2	3	4

14. Як би Ви оцінили за 5-балльною шкалою діяльність Л. Кучми за час його президентства?

«5» означає «дуже добре», «1» — «дуже погано».

1 2 3 4 5

Інтерв'юер! Для відповідей на питання 16, 17 передайте респонденту картку №8

15. Якими з перерахованих якостей лідера володіє Президент Л.Кучма? (НеБільш ТРИ якості)

1. Він — природжений лідер.
2. Він кращий за інших знає, що потрібно робити.
3. Він той, що треба.
4. Він один з нас — проста людина.
5. Мене влаштовує його програма.

6. У нього стратегічне мислення, ясні цілі.
7. Він — людина справи.
8. У нього надійна команда.
9. Йому присуши професіоналізм і компетентність.
10. Він здатний говорити, переконувати.
11. Його відрізняють доброта, людські якості.
12. У нього приваблива зовнішність.
13. Він розуміє турботи людей.
14. Він менше із злий.
15. Він новий, не такий, як інші.
16. *Важко відповісти.*
17. *Відмова.*

16. Як Ви вважаєте, яким і з перерахованих якостей він не володіє? (Не Більш ТРИ якості)

1. Він — природжений лідер.
2. Він кращий за інших знає, що потрібно робити.
3. Він той, що треба.
4. Він один з нас — проста людина.
5. Мене влаштовує його програма.
6. У нього стратегічне мислення, ясні цілі.
7. Він — людина справи.
8. У нього надійна команда.
9. Йому властиві професіоналізм і компетентність.
10. Він здатний говорити, переконувати.
11. Його відрізняють доброта, людські якості.
12. У нього приваблива зовнішність
13. Він розуміє турботи людей.
14. Він менше із злий.
15. Він новий, не такий, як інші.
16. *Важко відповісти.*
17. *Відмова.*

18. Кого з сучасних політичних діячів України Ви знаєте?

Інтерв'юер! Підказок не давати! Розбірливо запишіть всі названі респондентом прізвища

98. *Важко відповісти.*

99. *Відмова.*

Інтерв'юер! Для відповідей на питання 19, 20, 21 передайте респонденту картку № 9.

18. Хто з перерахованих в картці політичних діячів для Вас особисто найбільш авторитетний?

1. П. Шкиль.
2. В. Ющенко.
3. П. Симоненко.
4. Л. Кучма.
5. Л. Кравчук.
6. А. Марчук.
7. В. Янукович.
8. Ю. Тимошенко.
9. *Нікого з них не знаю*
10. *Важко відповісти.*
11. *Відмова.*

перехід до
питання
№21

19. З діяльністю якого політичного діяча нашої країни Ви перш за все зв'язуєте надії на краще майбутнє?

1. П. Шкиль.
2. В. Ющенко.
3. П. Симоненко.
4. Л. Кучма.
5. Л. Кравчук.
6. А. Марчук.
7. В. Янукович.
8. Ю. Тимошенко.
9. *Важко відповісти.*
10. *Відмова.*

перехід до
питання
№21

20. А хто з політиків, на Ваш погляд, здатний вивести країну з економічної кризи?

1. П. Шкиль.
2. В. Ющенко.
3. П. Симоненко.
4. Л. Кучма.
5. Л. Кравчук.

6. А. Марчук.
7. В. Янукович.
8. Ю. Тимошенко.
9. *Важко відповісти.*
10. *Відмова.*

перехід до
питання
№21

21. Якби в найближчу неділю відбулися вибори Президента Росії, за кого б Ви проголосували?

Інтерв'юер! Розбірливо запишіть назване респондентом прізвище.

96. Не став би голосувати взагалі. →
97. Проти всіх. до питання →
98. Важко відповісти →
99. Відмова →

Перехід до
питання №
23

Інтерв'юер! Передайте респонденту картку № 10.

22. Чому? Відзначте не більш три причини.

1. Він — природжений лідер.
2. Він кращий за інших знає, що потрібно робити.
3. Він той, що треба.
4. Він один з нас — проста людина.
5. Мене влаштовує його програма.
6. У нього стратегічне мислення, ясні цілі.
7. Він — людина справи.
8. У нього надійна команда.
9. Йому властиві професіоналізм і компетентність.
10. Він здатний говорити, переконувати.
11. Його відрізняють доброта, людські якості.
12. У нього приваблива зовнішність.
13. Він розуміє турботи людей.
14. Він менше із злий.
15. Він новий, не такий, як інші.
16. Я проголосую так само, як і більшість.
17. Не з кого вибирати.
18. *Важко відповісти.*
19. *Відмова*

Інтерв'юер! Передайте респонденту картку № 9.*

23. А за кого з політиків Ви б ніколи не проголосували?

1. П. Шкіль.

- 2.В. Ющенко.
- 3.П. Симоненко.
- 4.Л. Кучма.
- 5.Л. Кравчук.
- 6.А. Марчук.
- 7.В. Янукович.
- 8.Ю. Тимошенко.
9. *Таких немає.*
10. *Нікого з них не знаю.*
11. *Важко відповісти.*
12. *Відмова.*

перехід до
питання
№21

* У анкеті до окремих питань (22, 27 і ін.) додаються картки, де крупним шрифтом повторно відтворюється текст варіантів відповідей на питання.

24- Чому?

Інтерв'юер! Розбірливо запишіть названу респондентом причину.

98. *Важко відповісти.*
99. *Відмова.*

25. Які політичні партії або суспільні об'єднання Ви знаєте?

Інтерв'юер! Підказок не давати. Розбірливо запишіть всі названі респондентом партії або суспільні об'єднання.

98. *Важко відповісти.*
99. *Відмова.*

26. За яку політичну партію ви голосували на виборах в Державну думу в грудні 1999 р. ?

Інтерв'юер! Підказок не давати!

1. КПУ.
2. „Єдність”.
3. НДПУ.

4. ЛДПУ.
5. „Індустріальний союз Донбасса”.
6. „Партия регионів”.
7. За іншу партію.
8. Проти всіх.
9. Не брав участь у виборах.
10. *Не пам'ятаю, за кого голосував.*
11. *Відмова.*

27. Чи доводилося Вам за власною ініціативою агітувати за того або іншого політика, відстоюючи його позиції в процесі спілкування з домочадцями, колегами, сусідами і т.д. ?

1. Так.
2. Ні.

Інтерв'юер! Передайте респонденту картку № 11. Відзначте варіанти відповіді по кожному прізвищу.

28. Як особисто Ви відноситеся до наступних політиків? Коди

ВІДПОВІДЕЙ:

Позитивно — 1. Швидше позитивно — 2. Швидше негативно — 3. Негативно — 4. Важко відповісти — 5. Відмова — 6.

<i>Не знаю такого — 7.</i>	1	2	3	4	5	6	7
1. Л. Кравчук							
2. В. Ющенко	1	2	3	4	5	6	7
3. Ю. Тимошенко	1	2	3	4	5	6	7
4. П. Симоненко	1	2	3	4	5	6	7
5. А. Морозу	1	2	3	4	5	6	7
6. Л. Кучме	1	2	3	4	5	6	7
7. Е. Марчуку	1	2	3	4	5	6	7
8. В. Суркиса	1	2	3	4	5	6	7

29. Яка подія, що відбулася в світі, Ви могли б назвати «Подією року»?

Інтерв'юер! Розбірливо запишіть названу респондентом подію.

98. *Важко відповісти.*
99. *Відмова.*

30. Хто у всьому світі заслуговує звання «Людина року»?

Інтерв'юер! Розбірливо запишіть назване респондентом прізвище

_____ | | |

98. Важко відповісти.

99. Відмова.

31. Яку країну Ви б назвали найнадійнішим другом Росії?

Інтерв'юер! Розбірливо запишіть названу респондентом країну.

_____ | | |

98. Важко відповісти.

99. Відмова.

32. Хто, на Ваш погляд, найголовніший недруг Росії?

Інтерв'юер! Розбірливо запишіть названого респондентом «недруга».

_____ | | |

98. Важко відповісти.

99. Відмова.

33. У якій країні, окрім Росії, ви хотіли б жити?

Інтерв'юер! Розбірливо запишіть названу респондентом країну.

_____ | | |

98. Важко відповісти.

99. Відмова.

34. Що б Ви назвали головним досягненням нашої країни в році, що йде?

Інтерв'юер! Розбірливо запишіть назване респондентом досягнення.

_____ | | |

98. Важко відповісти.

99. Відмова.

35. Що в житті країни цього року було для Вас найбільшим розчаруванням?

Інтерв'юер! Розбірливо запишіть назване респондентом розчарування.

98. *Важко відповісти.*

99. *Відмова.*

36. Ким може гордитися Україна цього року?

Інтерв'юер! Розбірливо запишіть відповідь респондента.

98. *Важко відповісти.*

99. *Відмова.*

37. Чий відхід з життя цього року став найбільшою втратою для країни?

Інтерв'юер! Розбірливо запишіть назване респондентом прізвище.

Якщо респондент не пам'ятає, хто з відомих людей помер цього року, передайте йому картку № 12 і скажіть:

«Ось прізвища декількох відомих людей, які померли цього року. Можливо, це Вам допоможе».

98. *Важко відповісти.*

99. *Відмова.*

38. Кому в Україні жити добре?

Інтерв'юер! Розбірливо запишіть відповідь респондента.

97. *Важко відповісти.*

98. *Відмова.*

39. Яка професія, на Ваш погляд, найкраща?

Інтерв'юер! Розбірливо запишіть названу респондентом професію.

98. *Важко відповісти.*

99. *Відмова.*

40. Кому б Ви хотіли потиснути руку?

Інтерв'юер! Розбірливо запишіть назване респондентом прізвище.

98. *Важко відповісти.*

99. *Відмова.*

41. Кому б Ви не подали руки?

Інтерв'юер! Розбірливо запишіть назване респондентом прізвище.

98. *Важко відповісти.*

99. *Відмова.*

42. Що у жодному випадку не можна забороняти?

Інтерв'юер! Розбірливо запишіть відповідь респондента.

98. *Важко відповісти.*

99. *Відмова.*

43. Що потрібно раз і назавжди викоренити?

Інтерв'юер! Розбірливо запишіть відповідь респондента.

98. *Важко відповісти.*

99. *Відмова.*

44. Яке блюдо найчастіше з'являлося на Вашому столі цього року?

Інтерв'юер! Розбірливо запишіть відповідь респондента.

98. *Важко відповісти.*

99. *Відмова.*

45. Найкорисніша річ, придбана Вами цього року?

Інтерв'юер! Розбірливо запишіть відповідь респондента.

98. *Важко відповісти.*

99. *Відмова.*

46. Чого Ви якнайбільше побоювалися цього року?

Інтерв'юер! Розбірливо запишіть відповідь респондента.

98. *Важко відповісти.*

99. *Відмова.*

47. Чи є у Вас зразок для наслідування? Хто цей образець?

Інтерв'юер! Розбірливо запишіть відповідь респондента.

98. *Важко відповісти.*

99. *Відмова.*

48. Як Ви вважаєте, скільки грошей потрібно людині в місяць на життя?

Інтерв'юер! Розбірливо запишіть відповідь респондента цифрами в рублях.

_____ рублів.

98. *Важко відповісти.*

99. *Відмова.*

І на закінчення декілька питань про Вас особисті.

Інтерв'юер! Запишіть останні дві цифри року народження респондента.

49. Скажіть, будь ласка, в якому році Ви народилися?

50. Яка у Вас освіта?

1. Початкове (до 7 класів середньої школи) і без освіти.
2. Неповне середнє (8-9 класів середньої школи).
3. Середнє загальне (10-11 класів середньої школи).
4. Професійно-технічне (СПТУ).
5. Середнє спеціальне (технікум, мед-, педучилище і т.д.).
6. Незавершене вище.
7. Вище, вчений ступінь.
8. *Відмова.*

51. Як Ви оцінюєте рівень своїх доходів?

1. Високий.
2. Вище середнього.
3. Середній..
4. Нижче середнього.
5. Низький.
6. *Важко відповісти.*
7. *Відмова.*

52. Починаючи з якої суми, Ви рахуєте щомісячний дохід середнім?

Інтерв'юер! Запишіть цифрами в рублях.

Рублів.

53. Чим Ви займаєтеся в даний час ?

1. Вчиться на денному відділенні. →
2. Не працюєте і не вчитеся.
3. Знаходитесь на пенсії і працюєте →
4. Працюєте →
5. *Відмова* →

Перехід до питання № 57

Перехід до питання № 55

54. Чому Ви зараз не працюєте і не вчитеся?

1. Знаходитесь на пенсії по віку.
2. Займаєтеся домашнім господарством.
3. Знаходитесь в декретній відпустці, в. відпустці по догляду за дитиною.
4. Безробітний(я).
5. За станом здоров'я, інвалід.
6. Не маю бажання працювати.
7. *Інше* _____
8. *Відмова.*

55. Яку посаду Ви посідаєте в даний час (або Ваша остання посада, якщо Ви раніше працювали)? Назвіть, будь ласка, повна назва посади.

Інтерв'юер! Якомога точніше запишіть посаду на порожньому рядку.

- _____
95. Раніше не працював(а). →
 98. *Важко відповісти.*
 99. *Відмова.*

Перехід до питання № 57

56. У якій галузі економіки Ви працюєте або працювали останнім часом?

1. Промисловість.
2. Торгівля, посередництво, громадське харчування.
3. Житлово-комунальне і побутове обслуговування.
4. Сільське і лісове господарство.
5. Органи управління.
6. Фінанси, страхування.
7. Будівництво.
8. Транспорт, зв'язок.
9. Охорона здоров'я, спорт, соціальне забезпечення.
10. Освіта, наука, культура, мистецтво.
11. Армія, правоохоронні органи.
12. Інше _____
13. Відмова.

57. До якого суспільного класу, соціальної групі Ви себе відносите?

Інтерв'юер! Якомога точніше запишіть відповідь респондента на порожньому рядку.

- _____
98. *Важко відповісти.*
 99. *Відмова.*

Інтерв'юер! Відзначте підлогу респондента.

58. Пол респондента:

1. Чоловік.
2. Жінка.

010. Чи згодні Ви ще раз взяти участь в нашому опиті?

1. Так.
2. Ні.
3. *Важко відповісти.*

ВЕЛИКЕ СПАСИБІ ЗА ДОПОМОГУ!

Інтерв'юер! Відзначте місцевий час закінчення інтерв'ю.

011-012. Місцевий час закінчення інтерв'ю

ГОДИНИ ХВИЛИНИ

ВІДПОВІДАННЯ ІНТЕРВ'ЮЄРА:

Я засвідчую, що опит проведений мною відповідно до інструкції методом особистого інтерв'ю з відібраним по інструкції респондентом.

Підпис _____ ФІО _____

ВІДПОВІДАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ПРЕДСТАВНИКА:

Правильність і повноту заповнення анкети перевірів.

Підпис _____ ФІО _____

СЦЕНАРІЙ ПРОВЕДЕННЯ ФОКУС-ГРУПИ

Мета: вивчення відношення споживачів до марок шоколаду.

Склад: жінки 25—40 років, з доходом не менше 1, 5 тис. крб. на члена сім'ї, купуючих і вживають плитковий шоколад не менше 2 разів на тиждень. Беруть участь 8—9 чоловік.

Вступ — 7—10 хвилин.

Основна частина:

1. Обізнаність і досвід споживання різних марок шоколаду — 40 хвилин.

—Які марки шоколаду Ви знаєте? А ще які? (Якщо будь-які марки із списку не були згадані спонтанно, спитати, чули респонденти про них чи ні.)

—Тепер давайте поговоримо про Ваш особистий досвід споживання тих або інших марок шоколаду. Перш за все мене цікавить, які марки Ви їсте найчастіше і які час від часу.

(Модератор ділить великий лист ватману на 2 колонки: назва марки записується в ту або іншу з них залежно від частоти вживання.)

— Чому Ви вважаєте за краще або не завжди віддаєте перевагу цим маркам? Що ще визначає Ваше відношення до них?

(Зібрати спонтанні відповіді, потім прозондувати, якщо не згадувалася, роль наступних чинників:

—*смак;*

—*аромат;*

—*наповнювачі, начинка,*

—*зовнішній вигляд, упаковка;*

—*загальний рівень якості;*

—*ціна;*

—*виробник.*

Наступні питання задаються по кожній з обговорюваних марок шоколаду.

—Що з вказаних Вами властивостей цієї марки найбільш важливе для Вас?

—Яка з властивостей цієї марки шоколаду повинна погіршити ця або бути відсутнім, щоб Ви перестали її вживати?

—А як складалася Ваша думка про цю марку?

—Як було перше враження від знайомства з цією маркою? Чи змінилося воно згодом?

—Як Ви вважаєте, яка думка склалася в народі відносно цієї марки? Чи вплинула думка інших на споживання Вами цієї марки?

—Чи можете Ви сказати, що марки шоколаду, які Ви вживаєте найчастіше, просто влаштовує Вас за ціною і цим визначається Ваш вибір?

(Питання про улюблену марку.)

—А яку марку шоколаду Ви любите якнайбільше? Що саме робить цю марку любимою для Вас?

—Чи завжди Ви купуєте улюблену марку або є якісь перешкоди для цього?

(Питання про марки шоколаду, що не вживаються принципово).

—Які марки шоколаду Ви не стали б їсти ніколи? По чому?

—На чому ґрунтується Ваша відповідь?

(Зібрати спонтанні відповіді, потім прозондувати значущість не згадуваних чинників.)

2. *Образ досліджуваних марок шоколаду — 20 хвилин.*

(Модератор викладає на стіл всі вказані марки шоколаду. Просить респондентів розкласти їх на декілька груп по критеріях, які вони вважають найважливішими).

—Чому Ви згрупували марки таким чином?

—Чим відрізняються один від одного ці групи? Які найбільш важливі відмінності?

—Що об'єднує марки, які Ви віднесли в одну і ту ж групу?

—Хто найчастіше купує марки кожної з цих груп? По чому так вважаєте?

(Роздати учасникам різні картинки або фотографії з журналів і попросити їх вибрати ті картини, які, на їх думку, краще всього ілюструють ідеальний шоколад, асоціюються з ним. Модератор наклеює картини на великий лист паперу і просить респондентів описати одержаний колаж.)

—Як можна назвати одержаний колаж?

—Який настрої він створює?

3. *Оцінка марок шоколаду по показнику ціна/якість —20 хвилин.*

— Наскільки кожна з цих марок відповідає своїй ціні?

— Де знаходиться умовна крапка, в якій співвідношення ціна/якість стає незадовільним?

— Що Ви маєте на увазі стосовно шоколаду під «гарним співвідношенням ціни і якості»?

— Що Ви маєте на увазі стосовно шоколаду під «поганим співвідношенням ціни і якості»?

4. *Вплив реклами на відношення до марок шоколаду —15 хвилин.*

— Яку рекламу шоколаду Ви пам'ятаєте? Чи сподобалася вона Вам?

—Чи можете Ви пригадати випадок, коли Ви купили яку-небудь марку шоколаду під впливом реклами? Що це була за реклама? Що Ви подумали про цю марку після неї?

—Чи відповідав шоколад Вашим очікуванням і уявою про марку, винесеним з реклами?

—Чи можете Ви пригадати рекламу шоколаду, після якій Ви вирішили, що не купите цю марку? Чому?

Висновок —10 хвилин.

—Що, на вашу думку, дуже важливе ми не сказали і не обговорили сьогодні?

—Що Вам показалося найцікавішим і важливішим?

Спасибі Вам за участь !

6. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАЛІКУ

1. Ціль, об'єкт, предмет, задачі соціології.
2. Взаємозв'язок соціології з іншими суспільними, гуманітарними науками.
3. Категоріальний апарат науки.
4. Функції соціології.
5. Історичні передумови виникнення соціології.
6. Передісторія соціології.
7. Соціологія О.Конта.
8. Соціальна теорія К.Маркса.
9. Історія розвитку соціології в Європі і США.
10. Історія розвитку соціології в Україні.
11. Сучасні соціологічні школи.
12. Суспільство як соціальна система.
13. Соціальний детермінізм (теорія конфлікту) К.Маркса.
14. Функціоналізм Г.Спенсера.
15. Нерівність як основа соціальної структури суспільства.
16. Сутність поняття "соціальна структура суспільства".
17. Соціальна стратифікація: сутність поняття, характерні риси.
18. Соціальна мобільність: причини і види.
19. Теорія соціальної мобільності Т.Сорокіна.
20. Класова структура суспільства К.Маркса,
21. Соціальний інститут: сутність поняття, функції. Інституціоналізація громадського життя.
22. Характеристика основних типів соціальних інститутів.
23. Дисфункція соціального інституту): причини, форми прояву, наслідки.
24. Групи: причини формування, класифікація типів, функції.
25. Бюрократія. Ідеальний тип бюрократії М.Вебера.
26. Теорія раціоналізації суспільства М.Вебера.

27. Структура організації як соціальної системи.
28. Неформальне лідерство в організації.
29. Особистість, структура особистості.
30. Співвідношення категорій "індивід", "індивідуальність", "людина", "особистість".
31. Структура потреб і мотивів особистості.
32. Соціалізація: сутність поняття, агенти і стадії соціалізації, фактори успішної соціалізації.
33. Рольові концепції особистості (Ч.Колі, Дж. Мид).
34. Соціальний статус, соціальна роль.
35. Девіація: сутність поняття, причини, форми прояву, типи девіантного поведіння.
36. Соціальний конфлікт: сутність поняття, типи, функції, стадії розвитку, наслідку, суб'єкти.
37. Класифікація причин конфлікту.
38. Моделі і методи вирішення конфлікту.
39. Економічна соціологія: предмет, мета, задачі, функції, основні напрямки.
40. Соціологія праці: предмет, мета, задачі, структура.
41. Соціологія керування: предмет, мета, задачі, сфера досліджень.
42. Праця як соціальний процес.
43. Мотивація ефективної трудової поведінки.
44. Задоволеність працею, відношення до праці.
45. Соціальні фактори ефективного керування.
46. Характеристика етапів конкретного соціологічного дослідження.
47. Програма соціологічного дослідження.
48. Характеристика основних методів збору соціологічної інформації: аналіз документів, спостереження, опитування, експеримент.
49. Призначення і методика соціометричного дослідження.
50. Культура: структура, форми і різновиди, функції.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ ЗА КУРСОМ

1. Асп З.К. Введение в социологию. - СПб: Алетейя, 2008.
2. Батыгин Г.С. Библиография социологической литературы // Социологический журнал. - 2004. - № 4. – С.17-28.
3. Волков Ю.Г., Мостовая И.В. Социология: Учебник. - М.: Гардарики, 2008. – 279 с.
4. Генкин Б.М. Экономика и социология труда: Учебник. - М.: НОРМА-ИНФРА; 2008. – 346 с.
5. Гофман А.Б. Семь лекций по истории социологии: Учебное пособие. - М.: Кн.дом "Университет", 2007. – 238 с.
6. Гречихин В.Г. Лекций по методико й технике социологических исследований: Учебное пособие. - М.: Изд-во Моск-ун-та, 2008. – 456 с.
7. Громов И.А., Мацкевич А.Ю., Семенов В.А. Запаяная социология: Учебное пособие. - СПб: Ольга, 2014. – 329 с.
8. Дорин А.В. Экономическая социология. – Минск: ИП "Экоперспектива", 2007.
9. Захарченко М.В., Погорильйй А.И. История социологии от античности до начала XX века: Учебное пособие. - К.: Либідь, 2013.
10. Ионин Л.Г. Социология культуры: Уч. пособие. - М.: Логос, 2008.
- 11.Капитонов З.А. Социология XX века: история и технологии: Учебное пособие. - Ростов-на-Дону: Феникс, 2006.
12. Кравченко А.И. Введение в социологию: Учебное пособие. - М.: Новая школа, 2005.
13. Кравченко А.И. Прикладная социология и менеджмент: Учебное пособие. - М.: МГУ, 2015.
14. Кравченко А.И. Социология менеджмента: уч.пособие. - М.: ЮНИТИ, 2009.
15. Кравченко А.И. Социология: задачник-тетрадь. - М.: Академия, 2007.
16. Кравченко А.И. Социология: Словарь: Учебное пособие. - М.: Академия, 2007.
17. Кравченко А.И. Социология: Справочное пособие. - М.: Моск. лицей, 2006.

18. Кравченко А.И. Социология: Учебное пособие. - М.: Академия, 2007.
19. Кравченко А.И. Социология: Хрестоматия. - М.: Академия, 2007.
20. Краткий словарь по социологии / Под общ. ред. Д.М.Гвишиани, Н.И.Лапина. М.: Политиздат, 2009.
- 21.Лавриненко В.Н., Нартов Н.А. Основа социологических знаний: Учебное пособие. - М.: Люкс-Арт, 2005.
22. Маркевич Д. Общая социология: Учебник. - Ростов-на-Дону: Ростовский университет, 2003.
23. Мертон Р., Мид Дж., Парсонс Т., Шюц А. Американская социологическая мысль: тексты. - М.: Московский ун-т, 1994.
24. Михайлова Л.И. Социология культуры: уч. пособие. - М.: Гранд, 2000.
25. Мосалев Б.Г. Досуг: методология и методика социологических исследований: Учебное пособие. - М.: Изд-во Моск. гос. ун-та культуры, 2005. – 488 с.
26. Осипов Г.В., Москвичев Л.Н., Кабыща А.В. Социология: основы общей теории: уч. пособие. - М.: Аспект Прессе, 2008.
27. Попова И.М. Социология: Введение в специальность: Учебник. - К.: Тандем, 2008.
28. Рабочая книга социолога. - Москва: Наука, 2003.
- 29.Радугин А.А., Радугин К.А. Социология: курс лекций. - М.: Центр, 2000.
30. Ручка А.А., Танчер В.В. Курс истории теоретической социологии: Учебное пособие. - К.: Наукова думка, 2005.
31. Смелзер Н. Социология. - М.: Феникс, 2004.
32. Соколова Г.Н. Экономическая социология: Учебник. - Мн.: Высшая школа, 2008.
33. Социология в России: уч.пособие / Под ред. В.А.Ядова - М.: Изд-во Инс-та Социологии РАН, 2008.
34. Социология: наука об обществе: Учебное пособие / Под ред. В.П.Андрущенко Н.И.Горлача. - Харьков: Рубикон, 2007.

35. Социология: основы общей теории: Учебное пособие / Под ред. Г.В.Осипова, Л.Н. Москвичева. - М.: Аспект-Прессе, 2006.
36. Социология: словарь-справочник / Под ред. Г.В.Осипова - М.: Наука, 2000.
37. Социология: уч.пособие / Под ред. А.Н. Елсукова - Минск: Тетра Системс, 2008.
38. Социология: Учебник / Под ред. Лавриненко В.Н. М.:ЮНИТИ, 2008.
39. Социология: Учебное пособие / Под ред. Тадевосяна З.В. - М.:Знание, 2005.
40. Соціологія: Курс лекцій: Навч. посіб. / За ред. В.М. Пічі. - К.: Заповіт, 2007.
41. Соціологія: посіб. для студентів / За ред. В.Г. Городяненко - К.: Академия, 2009.
- 42.Томпсон Д., Пристли Л. Социология: общий курс : Уч. пособие. - М.: АСТ, 2008.
- 43.Тощенко Ж.Т. Социология: общий курс: Учебное пособие. - М.: Прометей, 2008.
44. Удальцова М.В. Социология управления: Учебное пособие. - М.: ИНФРА, 2008.
45. Фролов С.С. Социология: Учебник. - М.: Логос, 2008.
46. Фролов С.С. Социология: сотрудничество й конфликтм: Учебное пособие – М: Юристь, 2007.
47. Черныш Н.И. Социология: курс лекций: конспект (6 выпусков). – Львов: Кальвария, 2006.
48. Энциклопедический социологический словарь / Под ред. Осипова Г.В. – М.: ИСПИРАЙ, 2005.
- 49.Ядов В.А. Социологическое исследование: методология, программа, методы.- Москва: Наука, 2007.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

Соціологія (букв. „наука про суспільство”, від лат. *societas* - суспільство і грец. *logos* - навчання): 1) наука про закони і форми соціальної (суспільної) життя людей у її конкретних проявах: різних по складності соціальних системах, спільнотах, інститутах, процесах; 2) наука про закони становлення, функціонування і розвитку суспільства в цілому, соціальних відносин і соц. спільнотах.

Відносини соціальні - відносини між соціальними суб'єктами, що займають різне положення в суспільстві; приймаючими неоднакову участь у її економічній, політичній і духовному житті; відрізняючихся образом життя, рівнем і джерелами доходів, структурою особистого споживання.

Спільність соціальна - реально існуюча, емпірично фіксуєма сукупність індивідів, що відрізняється відносною цілісністю і виступає самостійним суб'єктом історичної і соціальної дії, поведінки (класи, верстви населення; демографічні, політичні, культурні).

Інститут соціальний- форма закріплення і способ здійснення спеціалізованої діяльності, що забезпечує стабільне функціонування суспільних відносин. За допомогою соціальних норм і санкцій соціальні інститути (політичні партії, армія, церква, школа, родина, мораль, право і т.д.) виконують організаційні, регулятивні, управлінські і виховні функції в суспільстві.

Процес соціальний - послідовна зміна становищ суспільства чи його окремих систем. Виступає як рух у часі ряду подій, суб'єктами яких є великі групи людей.

Інтегральна соціологія - загальна теорія соціального аспекту життя, що вивчає родові ознаки всіх суспільних явищ і залежність між ними на основі всіх джерел пізнання, раціональних висновків з них і інтуїції.

3) єдність кількісного і якісного підходів.

Фактор соціальний – явище чи процес, що обумовлює ті чи інші соціальні зміни. В основі виділення - зв'язок соціальних об'єктів, при якому одні з них (причини) за певних умов з необхідністю породжують інші соціальні об'єкти чи їхні властивості (висновки).

Закон соціальний – явище чи процес, об'єктивний, стійкий і повторюваний причинний зв'язок між спеціальними явищами, процесами, сторонами громадського життя, що виникає, виявляється і реалізується завдяки масовій діяльності і через діяльність людей.

Соціальний факт: 1) стан соціальної дійсності чи що вчинив подію, що не залежить від дослідження; 2) елементарний компонент системи соціального знання (одиниця обґрунтування, докази чи спростування в системі наукової аргументації), отримана шляхом опису окремих фрагментів соціальної дійсності в деякому строго визначеному просторово-тимчасовому інтервалі.

Соціологічний факт - факт соціальний, описаний у потенціях соціологічного знання.

Соціологічне дослідження: 1) вид соціального дослідження, що відрізняється специфікою методології і методики одержання нового достовірного соціологічного знання; 2) система логічно послідовних методичних, методологічних і організаційно-технічних процедур.

Програма дослідження - виклад його мети і загальної концепції, вихідних гіпотез разом з логічною послідовністю операцій для їхньої перевірки.

Маються істотні розходження в логіці програми теоретико-прикладного і прикладного досліджень. У першому випадку посилена увага приділяється концептуальній частині програми, у другому - проробленні способів реалізації загальної концепції, включаючи соціальне експериментування.

Робочий план дослідження - документальне фіксування послідовності й обсягу всіх ресурсних витрат, необхідних для виконання програми дослідження.

Спробне (пілотажне) дослідження - призначається для перевірки надійності методів і процедур основного дослідження, схеми організації і проведення самого дослідження і передує йому.

Розвідувальне (пошукове) дослідження - попередній етап соціологічного дослідження, коли немає чіткого представлення про проблему й об'єкт дослідження. Ціль - збір інформації, вивчення документів, проведення спостережень;

Описове дослідження - проводиться при наявності гіпотези про структурно-функціональні зв'язки і класифікаційні характеристики досліджуваного соц. об'єкта. Ціль - емпіричні зведення для перевірки описової гіпотези;

Аналітичне дослідження - відрізняється особливою складністю і має практичну цінність. Ціль - виявлення причин, що лежать в основі досліджуваного явища.

Об'єкт дослідження - соціальний процес, область дійсності, умова явна чи неявно утримуюче соціальне протиріччя і що породжує проблемну ситуацію.

Предмет дослідження - властивості і сторони об'єкта, що відкриває в ньому протиріччя, що досліджує проблему. Предмет дослідження відбиває взаємозв'язок проблеми дослідження й об'єкта дослідження.

Гіпотези дослідження - обґрунтовані припущення про структуру досліджуваних соціальних об'єктів, характер складових їхніх елементів, механізми функціонування і розвитку і т.д.

Операціоналізація понять - специфічна наукова процедура встановлення зв'язку концептуального апарата дослідження з методичним інструментарієм. Вона поєднує проблеми формування понять, техніки виміру і пошуку соціальних індикаторів.

Виміри – процедура приписування чисел значенням ознаки, досліджуваного соціологом. Ціль виміру – одержати числову модель, дослідження якого могло б замінити дослідження самого об'єкта.

Індикатор соціальний - доступна спостереженню і виміру характеристика (ознака) досліджуваного чи керованого соціального об'єкта.

Інтерпретація понять - процедура розробки програми соціологічного дослідження. Вона включає теоретичне й емпіричне уточнення понять. Важливо визначити поняття операціонально, тобто співвіднести з явищами (елементами) реальної дійсності так, щоб останні були охоплені їх змістом і, таким чином, перетворилися у відповідні емпіричні індикатори і показники кожного поняття.

Вибірка - процес формування вибіркової сукупності. Процес вибірки характеризується наступними ознаками: 1) числом ступіней добору; 2) типом виділених об'єктів репрезентації на проміжних ступінях добору; 3) способом добору об'єктів репрезентації й одиниць спостереження на кожній ступіні; 4) способом районування виділених на проміжних ступінях добору об'єктів репрезентації.

Генеральна сукупність: 1) та сукупність, на яку соціолог поширює висновки дослідження; 2) безліч об'єктів, що мають відношення до проблеми дослідження

Проблема дослідження - питальна ситуація, зв'язана з протиріччям між соц. дійсністю і її теоретичним представленням і потребує для свого пізнання і дозволу визначених методів, процедур і прийомів дослідження.

Вибіркова сукупність - частина генеральної сукупності, об'єкти якої виступають як основні об'єкти спостереження, вибирається так, щоб її характеристики відбивали властивості генеральної сукупності.

Монографічне дослідження - системне вивчення соціальних явищ, що характеризується всебічним сутнісним аналізом одиничних об'єктів. Специфіка складається у виборі одиничного об'єкта і його всебічному аналізі.

Панельне дослідження - один з видів соц. дослідження, у якому інформація збирається за допомогою декількох (не менш двох) опитувань членів постійної вибіркової сукупності (панелі). Тому що інформація охоплює дані, отримані від кожного члена панелі в двох (чи більш) тимчасових крапках, то з'являється можливість поряд із сукупними зрушеннями вивчати й індивідуальні зміни.

Когортне дослідження - тривале вивчення визначеної когорти населення, об'єднаної загальним соц. ознакою.

Панельне дослідження - вивчення процесів, що мають більш тривалий часовий масштаб, зв'язаних з життєвими циклами індивіда і покоління (соціалізація молоді, етапи розвитку родини й ін.).

Респондент - особа, що виступає як джерело первинної інформації в процесі опитування чи в результаті спостереження з приводу деякого явища.

Опитування – термін, що позначає сукупність методів одержання інформації про досліджуваний об'єкт. Здійснюється шляхом діалогу між дослідником і респондентом.

Анкетування - письмове опитування, опосередковане соціально-психологічна взаємодія дослідника з респондентом.

Анкета - опитувальний лист, самостійно заповнюваний респондентом по зазначеним у ньому правилам.

Інтерв'ю - спеціальний вид цілеспрямованого дослідницького спілкування, застосовуваний як метод одержання соціологічної інформації.

Інтерв'ю-повідомлення – опитування, ціль якого - підучити інформацію.

Інтерв'ю - думка – як коментарі відомих фактів і подій.

Вільне інтерв'ю - як початковий етап розробки стандартизованого інтерв'ю чи анкети для перевірки прийнятності питань і інформаційної ємності відповідей.

Стандартизоване інтерв'ю - формалізована процедура опитування, що наближається до методу анкетування (опитування при переписах населення).

Тест - метод виміру й оцінки різних психологічних якостей і станів індивіда.

Проективний тест дозволяє виявити наявність визначених соціально-психологічних властивостей особистості. Проективні тести складаються з визначених стимулів-побудників, реагуючи на який, людина виявляє властиві йому властивості.

Тест-оцінка дозволяє провести відносний вимір здібностей, рівня розвитку соц. псих. властивостей (пам'яті, мислення й ін.).

Тест професійності дозволяє виявити ступінь готовності до визначеного виду діяльності, тобто вимірити рівень засвоєння необхідних знань і навичок.

Соціометрія - різновид групового психологічного тесту, заснованого на опитуванні і що є методом діагностики, виміру й аналізу взаємин у малих, що цілком сформувалися соціальних групах.

Мала соціальна група - соціальна група, члени якої знаходяться в безпосередній міжособистісній взаємодії.

Соціограма - спосіб зображення структури міжособистісних відносин у малій соціальній групі.

Експерт-опитування - виявлення, у результаті застосування методу опитування, суджень компетентних осіб з досліджуваній проблемі.

Експертом-оцінка - судження компетентних осіб з досліджуваній проблемі.

Спостереження - безпосереднє цілеспрямоване сприйняття і реєстрація соціальних процесів.

Соціологічний експеримент - спосіб одержання інформації про наявність причинно-наслідкових зв'язків між показниками функціонування, діяльності, поведінки соц. об'єкта і деякими керованими контролюючими факторами, що

впливають на його. По суті, це - спостереження, що втручається. Розрізняють: 1) природний (польовий) експеримент, коли об'єкт знаходиться в природних умовах свого функціонування; 2) лабораторний експеримент, що проводиться в особливо створених умовах.

Соціологія праці - галузь соціології, предметом якої є праця як основна сфера формування, розвитку і задоволення матеріальних і соціальних потреб, інтересів працівників, як основа соціально-економічного положення (статусу) у суспільстві.

Соціологія праці вивчає соціально-трудові відносини у формі різних соціальних явищ і процесів, закономірності їхнього виникнення і функціонування.

Трудовий колектив - специфічна форма соціальної організації. Трудовий колектив з'являється в єдності двох якостей: 1) у якості соціальної спільності; 2) у якості соціальної організації.

Соціальна організація - суспільний варіант інституту з управлінською ієрархією. Кожної соц. організації властиві такі ознаки: наявність загальноорганізаційної мети; горизонтальна чи спеціалізація поділ праці, зв'язане з існуванням підрозділів і працівників, що виконують їхні самостійні функції; вертикальна чи спеціалізація поділ праці по вертикалі (підпорядкування працівників владі керівника і субординаційна залежність).

Структура трудового колективу - сукупність соц. груп і відносин між ними.

Соціальна група - сукупність людей, що володіють якими - або загальними соціальними ознаками: загальною професією, стажем роботи, подібними правами й обов'язками.

Трудовий колектив - носій різних видів соціальних відносин, оскільки поєднує різні соціальні групи.

Трудове поведження - виконавська сторона трудової діяльності, її зовнішній прояв.

Мотивація трудової діяльності - формування внутрішніх спонукальних сил трудового поведження.

Потреби - побудники до праці, що активізують людини, однак спонукальною силою володіють лише усвідомлені потреби.

Потреба - нестаток, що прийняв специфічну форму у відповідностей з культурним рівнем і особистістю індивіда.

Нестаток - почуття недостатчі, що відчувається людиною, чого-небудь.

Інтерес - причина соціальної дій, усвідомлена і якимсь образом виявлена потреба. Потреби й інтереси бувають матеріальні, духовні і соціально-політичні.

Цінності - представлення суб'єкта (суспільства в цілому, класу, групи, окремої людини), про головних цілях життя і роботи, а також про основні форми досягнення цих цілей.

Ціннісна орієнтація – як стійке, соціально-обумовлене відношення до сукупності матеріальних, духовних благ і ідеалів, на основі якого виникає прагнення до досягнення визначених цілей. Ціннісні орієнтації визначаються по пануючому інтересі в сполученні з реальним статусом людини.

Установка – як спрямованість у відношенні людини до об'єктів, ситуаціям, ролям, статусам, його готовність до визначених дій (може бути неусвідомленою).

Мотив - суб'єктивне відношення людини до свого вчинку, внутрішня реакція на трудову ситуацію, що сформувалася на основі установок і ціннісних орієнтацій, під впливом зовнішніх стимулів. Мотиви передують трудовому вчинку.

Мотиваційне ядро - сукупність мотивів.

Мотивування - відкрито проголошуваний мотив.

Диспозиція - особиста схильність.

Диспозиції:

1) установки, формовані на основі потреб біологічного характеру в найпростіших ситуаціях;

2) соціальні установки, формовані на основі потреб у спілкуванні в звичайних повсякденних обставинах;

3) диспозиції, що характеризують загальну спрямованість інтересів особистості у визначену сферу чи праці дозволя - це базові соціальні установки;

4) вищий диспозиційний рівень, що утворює систему ціннісних орієнтацій особистості.

Стимул - основа виникнення й існування мотивів.

Стимул - об'єктивні стосовно людини впливу, що спонукують до визначеного трудового поведіння, що викликали трудову активність.

Стимулювання - спосіб опосередкованого впливу на особистість, при якому вона може свідомо вибрати учинок відповідно до індивідуальної переваги.

Стимулювання - особливий спосіб керування соц. діяльністю людей, при якому поведіння регулюється за допомогою впливу не на особистість, а на умови її життєдіяльності, на зовнішні обставини, що породжують визначені інтереси і потреби.

Згуртованість малої соціальної групи - характеристика ступеня єдності членів групи, погодженості їхньої спільної діяльності і міцності взаємин. Процес зімкнення трудового колективу - формування і підтримка єдності

інтересів, цінностей і норм поведження всіх членів колективу в трудовій діяльності.

Керівник - особа, наділена суспільними інститутами керування, колективом повноваженнями влади, що виконують функції активного регулюючого впливу на групу облич (колективів), йому підлеглих.

Лідер - визнаний авторитет, виразник інтересів, ідей, що здійснює стихійне керівництво зсередини.

Керівництво колективом - процес безупинного обміну інформацією між суб'єктом і об'єктом керівництва з метою виконання правлінських функцій.

Стиль керівництва – це соціальна сукупність індивідуальності керівника і суб'єктивних факторів суспільства. Ефективне сполучення демократичного і директивного стилів керівництва (демократичний (колегіальний); директивний; анархічний (потуранний)).

Конфлікт соціальний - зіткнення інтересів різних соціальних груп, окремий випадок прояву соціального протиріччя, одна з його форм, що характеризується наявністю вираженого протистояння суспільних чи сил проблеми, що є ядром конфлікту, а також усвідомленням носіїв конфліктної ситуації (конфліктуючими групами) своїх протилежних інтересів і цілей діяльності.

Трудові суперечки - особливий вид ділових конфліктів, розбіжності між робітниками та службовцями, з одного боку, і адміністрацією підприємства, установи, з іншої, про застосування діючих норм законодавства про працю.

Позиційні конфлікти - різновид ділових конфліктів, викликуваних протилежністю об'єктивного положення працівників в адміністративно-посадовій структурі колективу.

Міжособистісні конфлікти - зіткнення різних суджень, оцінок, позицій, супроводжуване активним порушенням членів колективу перекручуванням представлень друг про друга, розвитком ворожості і ворожнечі.

Особистість - інтегральна соціальна якість, що формується в індивіда в процесі включення його в систему суспільних відносин, освоєння їм матеріальних і духовних продуктів людської культури.

Спрямованість особистості - функціональна підсистема особистості, що здійснює внутрішню регуляцію спрямованості соціальної діяльності людини, весь безліч суб'єктивних відносин людини до світу і до себе, усіх його диспозицій і потреб, що утворить психологічний механізм мотивації і цільової орієнтації його соціальної активності.

Людина - істота суспільна, тому що суспільство породило всі її якості. Людина є головне складове соц. система, її продуктом і творцем.

Характер - індивідуальне сполучення істотних властивостей особистості, що показують відношення людини до навколишнього світу і виражаються в його поведженні, учинках.

Темперамент - тип реакції особистості на зовнішні умови. По ступені емоційності розрізняє чотири типи темпераменту: 1) холерик; 2) меланхолік; 3) сангвінік; 4) флегматик.

Соціалізація - процес формування основних параметрів людської особистості (свідомість почуттів, здібностей і т.д.) на основі навчання і виховання, засвоєння соц. ролей, і, у результаті, перетворення людини в члена сучасного йому суспільства. Через соціалізацію відбувається спадкування і перетворення індивідами соц. досвіду, перетворення його у власні установки, орієнтації, навички, уміння, здібності і т.д.

Асоціальне поводження - результат недоглядів у ході соціалізації.

Соціальне самовизначення - усвідомлення людиною своєї соц. природи, свого місця в суспільстві.

Соціальне самовизначення - як усвідомлення індивідом свого місця в соціальній структурі суспільства. Об'єктивною передумовою соц. самовизначення є існування класів, соціальних верств і груп, що детермінують основні характеристики соціального стану людей: місце в системі виробничих відносин, роль у громадській організації праці, рівень і джерела доходів, специфіку економічних, політичних і інших інтересів.

Соціальний статус - положення індивіда чи соціальної групи щодо інших індивідів, груп, обумовлене по соціально значимим для даної суспільної системи ознакам (економічним, професійно-кваліфікаційним, соціально-демографічним і ін.).

Паразитизм соціальний: 1) суспільно неприйнятний спосіб існування окремих соціальних груп, шарів, індивідів, при якому одні з них існують за рахунок інших чи за рахунок суспільства; 2) складне, що змінюється явище, що має свої причини, кількісні (стан, динаміка) і якісні (характер, структура) параметри.

Характеризується розмаїтістю джерел існування і способів присвоєння засобів до життя. Найчастіше паразитизм виявляється у формі жебрацтва, злодійства, бродяжництва, дармоїдства, вимагання (рекети). Існують сховані форми: корупція, хабарництво (бюрократичний рекет).

Причини паразитизму соціального в істотній мірі варіюються в різних соціально-політичних і економічних умовах і поряд з іншими соціальними відносинами свідчать про регресивні і деструктивні процеси в суспільстві, тупикових лініях у його розвитку, про розкладання раніше сформованих суспільних структур, цінностей, про відсутність у членів суспільства можливостей для досягнення бажаних цілей, життєвих перспектив.

Соціологія політики - галузь соціології, що вивчає теоретичні й емпіричні закономірності політичних явищ і процесів. Загальна задача соціології політики полягає в розкритті закономірностей розвитку і функціонування політики з іншими сферами життя суспільства для наступного використання досягнутих

результатів у політичній практиці. Конкретні цілі і задачі соціології політики визначаються соціальним замовленням.

Електоральне поведження (від лат. *elegero* - вибирати) - форма прояву політ. поведження громадян із приводу делегування ними своїх повноважень. Специфіка електорального поведження виявляється на етапах участі в акціях передвиборної кампанії: участі (чи неучасті) у процедурі виборів, що відбивається на результатах голосування; на етапі реалізованого електорального поведження, що характеризується зв'язком виборців з обранцями, відкликанням і переобранням депутатів і т.п.

Характерна риса електорального поведження - рухливість, здатність до мінливості під впливом цілеспрямованого впливу як шляхом формування ясного усвідомлення і обирання власних групових і соціально - класових інтересів у боротьбі на виборах, так і можливість деформації електорального поведження як наслідок маніпулювання суспільною свідомістю шляхом соціальної демагогії, наклепу, політичної некоректності й аморальності, аж до застосування насильства, залякування і терору.

Лідер політичний - людина, що завдяки своїм особистим якостям має переважний вплив на членів соціальної групи.

Легітимність - у буквальному значенні; згодний із законами, правомірний, належний, правильний, ступінь законності тієї чи іншої влади. У політичному змісті термін уведений М. Вебером для відмінності "емпіричної легітимності" соціального порядку, що зв'язується з його фактичною значимістю для людей і виявляється в їхньому поведженні, від нормативної легітимності, що характеризується формальною відповідністю соціального порядку законам країни (легальністю).

Маргінали - специфічні соціальні верстви перехідного неадаптаційного типу, що знаходяться в умовах чи втрати значної втрати почуття культурної і соціальної самоїдентифікації.

Маргінали характеризуються на індивідуальному поведінковому рівні: розгубленістю, "самітністю", утратою соціальних зв'язків, випробують соціальний дискомфорт, схильні до агресивності. Маргінали можуть виступати а ролі ватажків радикальних соціально-політичних і націоналістичних рухів, стати соціальною базою тиранічних режимів.

Дія соціальна - спосіб вирішення соціальних проблем і протиріч, в основі яких лежить зіткнення інтересів і потреб основних соціальних сил даного суспільства. **Соціологія політики** вивчає соціальні дії, спрямовані на вирішення політичних проблем.

Ідеал політичний - відповідне економічним, політичним і соціальним інтересам якої-небудь соціальної групи представлення, узагальнений образ про найбільш зроблений суспільний чи державний устрій, що є метою її прагнень і діяльності.

Соціологія молоді - галузь соціології, що вивчає молодь як специфічну соціально-демографічну групу, особливості її способу життя і свідомості.

У нашій країні соціологія молоді одержала розвиток у 20-і роки, коли активно досліджувалися питання умов праці і побуту молодих людей. Формування світоглядних і професійних орієнтації.

Вік соціальний - рівень соціальних досягнень індивіда (кар'єру, суспільне становище, сімейний статус і т.д.) у порівнянні зі статистично середнім рівнем людей одного з ним віку. Вік соціальний визначається як інституалізований віковими нормами (граничі шлюбного і пенсійного віку, повноліття і т.п.), так і більш гнучкими соціально-психологічними регуляторами - віково-рольовими чеканнями.

Віково-рольові чекання - норми і вимоги соціального оточення, пропоновані до людини, що достигли границь визначеного вікового етапу, і освоєння, що полягають у чеканні від нього, визначеного кола ролей, що відповідають даному віку і соціальному стану.

Молодь - внутрішньо неоднорідна соціально-демографічна група суспільств, що володіє властивим тільки їй набором соціально-психологічних якостей, що включає людей не молодше 14 років і не старше 30 років.

Молодіжна культура - комплекс своєрідних світовідчужань і способів самовираження, характерні зразки поведіння і взаємодії людей, іміджи, лексикони, символи, музика, що відповідають ідеї й ін.

Культура особистості - сукупність зразків веління, душевно-духовний склад, вихованість, ступінь розвиненості природних здібностей і схильностей, крім цього, елементи культури, властиві великим соціальним групам, суспільству, людству в цілому. Доцільно відрізнити культуру молоді від молодіжної культури. Якщо молодіжна культура належить молоді і не властива суспільству як цілому, то культура молоді включає загальні елементи культури.

Молодь - неоднорідна соціальна група, то термін "молодіжна субкультура" позначає культури окремих груп молоді.

Субкультура - результат постійної взаємодії людей, що знаходяться в особливих умовах, при цьому цілісна культура не зводиться до торби субкультур, тому що свій внесок у культуру вносять різні спільності й окремих особистостей, що не володіють субкультурою.

Шлюб - соціально санкціонована і регульована (за допомогою релігійних, моральних чи юридичних норм) історична форма відносин між партнерами, що установив їхні права й обов'язки по відношенню друг до друга і до дітей.

Шлюб - взаємодія чоловіка і дружини як особистостей, регульована лише моральними нормами й автономності, що спирається на спільність інтимності і.

Соціологія родини - галузь соціології вивчаюча закономірності виникнення, функціонування і розвитку родини як соціального феномена, що сполучить у собі риси соціального інституту і малої соціальної групи.

Родина - мала соціальна група, заснована на шлюбі чи кривному спорідненні людей, зв'язаних спільністю побуту і взаємною відповідальністю.

Соціальний інститут - специфічне утворення, що забезпечує відносну стійкість соціальних зв'язків і відносин у рамках соціальної організації суспільства.

Виділяють наступні функції родини: виховну, господарсько-побутову, духовного спілкування, рекреативну, опікунську, сексуальну, представницьку, репродуктивну, матеріального забезпечення організаційну.

Для суспільства важливо ефективно здійснення родин репродуктивної і виховної функції, тому що саме в родині відбувається початкове формування особистості.

Особливості сучасної родини – організація на емоційні й особистісні, а не економічні (статусні) характеристики індивідів у ситуації шлюбного вибору.

Життєвий цикл родини – основні етапи розвитку родини:

- 1) утворення родини (перший шлюб);
- 2) початок дітородіння (перша дитина);
- 3) закінчення дітородіння (народження останньої дитини);
- 4) "порожнє гніздо" (виділення з родини останньої дитини);
- 5) припинення існування родини (у зв'язку зі смертю одного з чоловіків) чи розвід, що порушують нормальну послідовність циклу родини.

Студентська родина - родина, у якій обоє чоловіка є студентами денного відведення, гомогенна (однорідна) по соціальному стані чоловіка і дружини середовище, у якій вік чоловіків не більш 28 років і стаж сімейного життя не більш 5 років.